

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ATIK TOPLAYICI GÖÇMEN KADINLAR:
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

EVİN AYDIN

**Kasım-2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÖÇ ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ATIK TOPLAYICI GÖÇMEN KADINLAR:
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

EVİN AYDIN

Danışman

Doç. Dr. EMRULLAH TÜRK

Diğer Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Muzaffer BİMAY

Doç. Dr. Handan AKYİĞİT

**Kasım-2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Evin AYDIN tarafından hazırlanan “Atık Toplayıcı Göçmen Kadınlar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği” adlı tez çalışması 28/11/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Göç Çalışmaları Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Muzaffer BİMAY

.....

Danışman

Doç. Dr. Emrullah Türk

.....

Üye

Doç. Dr. Handan AKYİĞİT

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

Evin Aydın

Tarih:28/11/2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ATIK TOPLAYICI GÖÇMEN KADINLAR: GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ

EVİN AYDIN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Göç Çalışmaları Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Emrullah Türk

2025, 67 Sayfa

Bu tez; zorunlu göç deneyimi yaşamış atık toplayıcı Suriyeli göçmen kadınların gündelik yaşam pratiklerini, emek deneyimlerini, kamusal alanda karşılaştıkları muhtemel sorunları ve uyum stratejilerini nitel araştırma yöntemi kapsamında fenomenolojik desen çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma; göçmen kadınların atık toplayıcılığı sürecinde deneyimledikleri görünmeyen emek, güvenlik algıları, sağlık boyutu, kayıt dışı güvencesiz çalışma alanı, dayanışma ağları ve kadınlık halleri üzerine odaklanmaktadır. Göçmen kadınların hem göç sürecinin yol açtığı zorluklar hem de ağır bir iş kolu olan atık toplama işinde çalışmanın ortaya çıkardığı fiziksel, sosyal, güvenlik gibi risklerle nasıl baş ettikleri literatürde önemli bir araştırma boşluğudur. Çalışma, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde atık toplayıcılığında özellikle kadınların toplumsal cinsiyet temelli deneyimlerini merkeze aldığı için literatüre katkı sağlama noktasında özgün bir niteliğe sahiptir. Çalışma grubunu, farklı yaş ve deneyimlere sahip atık toplayıcı göçmen kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma bulguları; göçmen kadınların atık toplayıcılığına yönelmesinde dil bariyeri, güvencesiz çalışma koşulları, esnek çalışma zamanları ve ekonomik zorunlulukların belirleyici olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulguları, kadınların çalışma sürecinde fiziksel zorluk, güvenlik ve taciz endişeleri, sağlık riskleri ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya kaldıklarını; buna karşın kolektif ilişkiler ve bireysel stratejiler geliştirerek bu risklerle baş etmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Çalışma; göç, toplumsal cinsiyet ve emek konularında literatüre katkı sunarak atık toplayıcı göçmen kadınların deneyimlerini görünür kılmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışmanın bulgularından hareketle; sosyal politika ve yerel yönetim uygulamalarına yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, zorunlu göç, göçmen kadınlar, atık toplayıcılığı, görünmeyen emek.

ABSTRACT
MASTER THESIS
**MIGRANT WOMEN WASTE COLLECTORS: THE SOUTHEAST ANATOLIA
REGION EXAMPLE**

Evin AYDIN

Batman University Graduate Education Institute

Department of Migration Studies

Advisor: Doç. Dr. Emrullah Türk

2025, 67 Pages

This thesis aims to examine the daily life practices, labor experiences, potential problems encountered in the public sphere, and adaptation strategies of Syrian migrant women waste collectors who have experienced forced migration, within the framework of a phenomenological design using qualitative research methods. The study focuses on the invisible labor, perceptions of security, health aspects, the informal and precarious work environment, solidarity networks, and womanhood experiences of migrant women in the waste collection process. How migrant women cope with both the difficulties caused by the migration process and the physical, social, and security risks arising from working in the physically demanding waste collection industry is a significant research gap in the literature. This study is unique in its contribution to the literature because it focuses on the gender-based experiences of women in waste collection, particularly in the Southeastern Anatolia Region of Turkey. The study group consists of migrant women waste collectors with varying ages and experience levels. The research findings indicate that language barriers, precarious working conditions, flexible working hours, and economic necessities are decisive factors in migrant women's decision to engage in waste collection. The study's findings reveal that women face physical hardship, safety and harassment concerns, health risks, and social exclusion during the work process; however, they attempt to cope with these risks by developing collective relationships and individual strategies. The study aims to contribute to the literature on migration, gender, and labor by making visible the experiences of migrant women waste collectors. Furthermore, based on the findings of this study, recommendations are offered for social policy and local government practices.

Keywords: Syria, Forced migration, migrant women, waste picking, invisible labor

ÖN SÖZ

Öncelikle, araştırmamın en önemli aktörleri olan göçmen katı atık toplayıcılarına, bana açtıkları dünyaya teşekkür etmek isterim. Yıllar boyunca toplumsal görünürlükten uzak kalan ve zorluklarla dolu bir mesleği icra eden bu bireyler, çalışma sürecimde bana sadece bilgi sunmakla kalmadılar. Aynı zamanda yaşadıkları deneyimleri büyük bir samimiyetle paylaştılar. Onların her birinin katkısı, araştırmamı daha derin ve anlamlı bir hale getirmiştir.

Araştırmamın her aşamasında beni sabırla yönlendiren danışmanım, sayın Doç. Dr. Emrullah Türk'e, akademik vizyonu, eleştirel bakış açısı ve yol göstericiliği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Danışmanımın desteği, yalnızca bu çalışmanın akademik değerini arttırmakla kalmadı, aynı zamanda bir araştırmacı olarak gelişime de büyük katkı sağladı.

Her koşulda yanımda duran, bana inanan canımdan can babam Osman Aydın ve annem Arzu Aydın'a; varlığı benim için çok kıymetli olan canım ablam Ezgi'ye ve bana olan güvenleri ile her koşulda verdikleri destek sayesinde bu sürecin en güçlü dayanaklarından olan canım kardeşlerime teşekkür ederim. Bu çalışma, yalnızca akademik bir süreç değil, aynı zamanda kişisel bir yolculuktu ve ailemin bana sağladığı sevgi, dayanışma ve cesaretle mümkün oldu.

Çalışma sürecinde, özellikle saha çalışmasında yanımda olarak sabırla, samimiyetiyle bana cesaret veren sevgili Engin Özdemir'e teşekkür ederim.

Son olarak, bu çalışma sürecinde sabırla ilerleyen, zaman zaman yorulsa da umudunu koruyan, emeğini sessizce ve istikrarlı bir biçimde ortaya koyan kendime de teşekkür ederim.

Her birinize, bu çalışmanın şekillenmesinde paylaştığınız katkılar ve desteğiniz için minnettarım. Bu araştırma, sizin sayenizde gerçeğe dönüşebildi. Bu çalışmanın, göç ve emek ilişkisi bağlamında yeni tartışmalara katkı sunmasını dilerim.

Evin AYDIN
BATMAN-2025

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1. Göç Kavramı	4
2.2. Göç Türleri.....	5
2.3. Göç Kuramları	6
2.3.1. Ravenstein’ın göç kanunları	7
2.3.1.1. Göç ve mesafe.....	7
2.3.1.2. Göç ve basamakları.....	8
2.3.1.3. Yayılma ve emme süreci.....	9
2.3.1.4. Göç zincirleri	9
2.3.1.5. Doğrudan göç.....	9
2.3.1.6. Kır ve kent yerleşimleri farkı.....	10
2.3.1.7. Kadın ve erkek farkı	10
2.3.2. Everett Lee’nin itme ve çekme kuramı	11
2.3.3. Petersen’in göç tipleri	12
2.3.3.1. İlkel göç	13
2.3.3.2. Zorlayıcı \ Zoraki göç	13
2.3.4. Stouffer kesişen fırsatlar kuramı	14
2.3.5. Dünya sistemleri kuramı	15
2.3.6. İlişkiler (Network) ağı kuramı	16
2.3.7. Göç sistemleri kuramı	17
2.4. Toplumsal Cinsiyete ve Göç.....	19
2.5. Yoksullukla Mücadele ve Kadın.....	21
3. YÖNTEM	23
3.1. Araştırma Deseni	23
3.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi	24
3.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci	25
3.4. Veri Analizi.....	26
3.5. Araştırma Sınırlılığı	27
4. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	28

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	29
4.2. Toplumsal Algı ve Sosyal Kabul	30
4.2.1. İnsanların bakış açısı.....	31
4.2.2. Toplumsal dışlanma ve uyum	33
4.2.3. Yardım ve dayanışma: Yerel halkın maddi veya manevi yardımları	34
4.3. Mesleki Tercihler ve Çalışma Koşulları	36
4.3.1. İş memnuniyeti ve motivasyon	36
4.3.2. Alternatif iş olanakları ve sınırlılıklar: Diğer işlerde çalışma deneyimleri, dil ve yetenek engelleri	38
4.3.3. Fiziksel ve duygusal yük.....	39
4.4. Aile ve Bakım Sorumlulukları	41
4.4.1. Çocuk bakımı ve sorumluluklar.....	42
4.4.2. Yaşlı ve engelli bakım yükü	42
4.4.3. Ailenin çalışma kararlarına etkisi	43
4.5. Taciz, Baskı ve Güvenlik Algısı	44
4.5.1. Sözlü taciz ve cinsel teklifler	44
4.5.2. Şiddet veya fiziksel tehdit deneyimleri.....	45
4.5.3. Korku, tedirginlik ve güvenlik stratejileri.....	46
4.6. Liderlik ve Organizasyon.....	47
4.6.1. Grup içi liderlik veya sözcülük	48
4.6.2. Bağımsız çalışma ve bireysel karar alma.....	48
4.6.3. Araç kiralama veya toplama sürecinde yetki ilişkileri.....	49
4.7. Ekonomik Süreç ve Atık Yönetimi.....	50
4.7.1. Toplanan atıkların süreci ve satışı	50
4.7.2. Gelir ve ekonomik bağımsızlık.....	51
4.7.3. Pazar ilişkileri ve güven sorunları	52
4.8. Duygusal Durum ve Psikolojik Deneyimler	52
4.8.1. Mutluluk ve şükür duygusu	52
4.8.2. Zorlanma, stres ve endişe.....	53
4.8.3. Yaşam motivasyonu ve umut.....	54
4.9. Aidiyet ve Mekânsal Bağ.....	54
4.9.1 Ülke, şehir veya mahalleye aidiyet bağı	55
4.9.2. Göç deneyimi ve ikinci ülke algısı	56
4.9.3. Gelecek planları ve geri dönüş düşünceleri	56
4.10. Yaşam Deneyimleri ve Stratejiler.....	56
4.10.1. Mecburiyet ve hayatta kalma stratejileri.....	57
4.10.2. Sosyal ve ekonomik görünmezlik.....	57

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	59
KAYNAKÇA.....	63
EKLER	66

SİMGELER VE KISALTMALAR

IOM : Uluslararası Göç Örgütü

PİKTES : Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

Göç, sosyal bir varlık olan insanın daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak ya da kötü koşullardan uzaklaşmak amacıyla yapmış olduğu hareketlilik ve insanlık tarihi kadar eski olan bir deneyimdir. Göç olgusu tarihsel süreçlere, dönemlere ve dolayısıyla toplumsal dönüşümlere kaynaklık etmektedir (Şan ve Akyiğit, 2021, s. 138). Söz konusu kitlesel hareketlilik; yöneldiği coğrafyalarda yerleşik halde bulunan toplulukların ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yapısını derinden etkilemektedir. Literatürde iç-dış göç sebepleri ve ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, mekânsal vb. sonuçlarını konu alan birçok (Sağlam, 2006; Koçak ve Terzi; 2012; Sirkeci ve Yüceşahin,2014; Sirkeci ve Erdoğan,2014; Şeker vd. 2015; Erdoğan,2019; Adıgüzel, 2020; Türk,2020 gibi) çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar, göç olgusunu farklı yönleri ile ele alarak ilgili literatüre katkı sağlamaktadır.

2010 yılında Tunus'ta başlayan protestolar, yine 2010 yılı ve sonrasında birden fazla ülkeyi doğrudan ve dolaylı olarak etkilemeye başlamıştır. Bu protestolar “Arap Baharı” olarak anılmaya başlanmış ve zaman içinde çok aktörlü bu mücadele boyutuna taşınmıştır. Bu sürecin önemli noktalarından biri de Suriye olmuştur. Suriye’de yaşananlar ve sonrasında Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı göçmen akını başta ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere birçok alanda etkisini göstermeye başlamış; bu hareketlilik farklı disiplinlerin çalışma konusu haline gelmiştir. Aradan geçen yaklaşık 15 yıla rağmen Suriye kaynaklı göçlerin var ettiği sorun ya da sonuçlara dair ilgi gerek ulusal gerekse uluslararası literatüre katkıların artmasına zemin hazırlamıştır.

Bahse konu literatürden hareketle tarihin değişik dönemlerinde birçok kitlesel göçe ev sahipliği yapmış olan Türkiye, 2011’den itibaren artan iç karışıklık ve çatışmalar nedeniyle Suriye kaynaklı kitlesel zorunlu göç gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır (Türk, 2019a, s.17). Bu kitlesel göçler sonucunda göç edilen mekânlarda yeni iş kolları ortaya çıkmış ve bu iş kolları etnik kimliklerle anılmaya başlanmıştır. Atık toplayıcılığı da bu alanda göçmenlerle özdeşleşmiş yeni bir kol olarak değerlendirilebilir.

Günümüz şehirlerinde atık yönetimi, yalnızca çevresel bir mesele değil; aynı zamanda toplumsal ve ekonomik dinamiklerle iç içe geçmiş karmaşık bir konudur. Kentlerde katı atık toplama işinde çalışan göçmen bireyler hem görünmez emekleriyle kentsel ekosistemin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmakta hem de sosyoekonomik zorluklarla mücadele etmektedir.

Suriye'deki iç karışıklık ve çatışmaların başlangıcından itibaren Açık Kapı politikası çerçevesinde uygulamalar benimseyen Türkiye, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile kurumsal bir düzlemde göç rejiminin uluslararası standartlara ulaşabilmesi için 2016 yılından itibaren geçici olarak korunan ve misafir statüsünde değerlendirilen Suriyelilere yönelik kalıcı bir çözüm yolu olarak entegrasyon süreci başlatılmıştır (Bimay ve Jomma, 2024, s. 245). Bu bağlamda, zorunlu sebeplerle Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentlere yerleşen göçmen kadınların ekonomik entegrasyon açısından enformel sektörün en ağır ve görünmeyen alanlarından biri olan atık toplayıcılığına başladıklarında hangi toplumsal, ekonomik ve mekânsal zorluklarla karşılaştığı ve bu zorluklarla nasıl mücadele ettiği literatürde çalışılmamıştır.

Katı atık sektörünün geri dönüşüm sürecinde en önemli sacayağını atığın kaynağında toplanma süreci oluşturmaktadır. Katı atık sektörü birçok disiplinin çalışma konusu olmakla birlikte, atık toplama sürecinin en az maliyetle gerçekleştirilmesi noktasında ucuz işgücü olarak görülen göçmenlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu tez kapsamında da göçmen kadınların bahse konu deneyimleri merkeze alınmaktadır.

Göçmen kadınların hem göç sürecinin travmatik etkileriyle hem de atık toplama işinin fiziksel, sosyal ve güvenlik riskleriyle baş ederken toplumsal cinsiyet normlarından kaynaklı ek yüklerle nasıl başa çıktığı önemli bir araştırma konusu olarak belirlemektedir. Bu minvalde araştırma, ilgili literatürdeki eksikliğe odaklanmaktadır.

Araştırma, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentlerde yaşayan Suriyeli göçmen kadınların iş gücü piyasasındaki yerlerini, işlerine dair deneyimlerini, toplumsal kabul süreçlerini ve karşılaştıkları zorlukları ele alarak göç, emek ve kadın ilişkisini daha iyi kavramayı amaçlamaktadır. Göçmenlerin atık toplamaya hangi sebeplerle başladığı ve nasıl uyum sağladığı, karşılaştıkları yapısal engeller ve kent ekonomisindeki yerleri incelenerek onların toplumsal hayata katılımlarının daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir.

Araştırma, Güneydoğu Anadolu Bölgesi özelinde katı atık toplayıcılığı yapan göçmen kadınları kapsamaktadır. Araştırma sürecinde, katı atık toplama sektöründe çalışan göçmen kadınların yaşadığı sosyal, ekonomik ve kültürel zorluklar üzerinde durulmuş; aynı zamanda bu bireylerin çalışma süreçlerine dair bilgi edinilmiştir. Çalışma; özellikle göçmenlerin iş gücündeki yerini, toplum tarafından nasıl algılandıklarını, ekonomik ve sosyal stratejilerini, çalışma koşullarını, uyum süreçlerini ve toplumsal ilişkilerini ele almaktadır.

Araştırma, nitel araştırma kapsamında fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Görüşme ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Atık toplayıcı göçmen kadınların çalışma ve gündelik yaşam deneyimlerini kendi cümleleri üzerinden küçük ama amaca uygun, yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verilen cevaplar ile gözlem çıktıları temel veri kaynağı olarak alınmıştır. Ulaşılması zor bir grup ile çalışıldığından, ilk temas kurulduktan sonra güven ilişkisi üzerinden kartopu örnekleme yöntemi ile kişilere ulaşılmıştır. Katı atık toplayıcılarıyla yapılan derinlemesine mülakatlar, açık uçlu sorulara dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlarda göçmenlerin katı atık toplama işine nasıl başladıkları, çalışma koşulları, karşılaştıkları engeller, sosyal ilişkiler, gelir düzeyleri ve yerel toplumla olan etkileşimleri gibi konulara odaklanılmıştır. Mülakatlar, katılımcıların kendi deneyimlerini özgürce ifade etmelerine olanak tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır. Ayrıca, katılımcı gözlem yöntemiyle, katı atık toplayıcılarının günlük yaşam pratikleri gözlemlenmiştir. Gözlemler sırasında; çalışma ortamları, iş süreçleri, diğer işçilerle olan etkileşimleri ve çevrelerindeki sosyal dinamikler incelenmiştir.

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. İkinci bölümde göç, toplumsal cinsiyet, kadın, yoksulluk anahtar kelimeleri çerçevesinde kavramsal ve kuramsal tartışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntem kısmına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde araştırmanın bulgularına ve tartışma kısmına yer verilmiş, beşinci ve son bölümde ise elde edilen bulgular değerlendirilerek sonuç ve öneriler sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç Kavramı

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu, belirli yoğunluk ve biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal vb. gibi bir ya da birden çok sebepten kaynaklanabilmektedir. Söz konusu hareketlilik gerek göç edenler açısından gerekse göç edilen yer ve bu yerlerde bulunan nüfus açısından doğrudan ya da dolaylı etkiler ortaya çıkarmaktadır. Göç, karmaşık ve çok boyutlu yapısı itibariyle de farklı disiplinlerin çalışma konusudur.

Göç; insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal sebeplerle yer değiştirmeleridir. Bu yer değiştirme, uluslararası sınırların legal ya da illegal olarak aşılması şeklinde olabileceği gibi yalnızca aynı ülke içinde de gerçekleşebilir. Göçün türleri (gönüllü, zorunlu, geçici, sürekli, iç, dış, bireysel, kitlesel vb.) ne olursa olsun her türlü nüfus hareketi (mülteciler, sığınmacılar, yerinden edilmiş kişiler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı altında değerlendirilebilmektedir (Adıgüzel, 2020, s. 3)

Bir başka ifade ile göç belirli bir zaman ve mekânda bireylerin veya grupların, belirli bir amaç için ya da amaç olmaksızın kısa süreli veya daimî, gönüllü ya da zoraki bir sosyokültürel alana yerleşmesidir (Aile Araştırma Kurumu, 1998, akt. Güneş, 2013, s. 85). Söz konusu bireysel ya da kitlesel eylem, belirli bir mekanda tamamlanmış olsa da bu eylemin doğrudan veya dolaylı etkileri sürebilir.

Göç; tarih boyunca ülkeleri, şehirleri, toplumları ve bireyleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen küresel bir olgu olmuştur. Bu olgu biten bir süreç olmamakla birlikte değişen ve değiştiren bir süreç olmuştur. Tarihin her döneminde çeşitli sebeplerle mikro ya da makro düzeyde göçler yaşanmış, insan topluluklarının bir arada yaşamaya başladıkları en erken dönemlerden itibaren farklı biçimler ve adlar altında ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreçte göç hareketlerini tetikleyen dinamikler; açlık, savaş, şiddet, kıtlık ve iklim koşulları gibi itici faktörlerin yanı sıra; siyasi ve dini baskılar, eğitim olanakları, makineleşme ve sanayileşme süreçleri ile ekonomik gereksinimlerden kaynaklanan çekici unsurlar tarafından şekillenmiştir (Akan ve Arslan, 2008, s. 6). İtici ve çekici faktörlerin yanı sıra icat ve teknolojik gelişmelerle paralel olarak ilerleyen iletici faktörler de bu hareketliliğin daha uzun mesafelere ulaşma açısından belirleyici olmaktadır.

Göç; durağan bir kavram olmaktan ziyade, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte anlaşılması gereken bir süreçtir (İçduygu ve Ünal, 1998, s. 39). Sanayileşme sonrası

hızlanan ve başta ekonomik olmak üzere kültürel, siyasal, sosyal nedenlerle gerçekleşen söz konusu hareketlilikler süreç içerisinde karşılıklı olarak toplumları etkilediği gibi modern ulus devletlerin göçe ilişkin politikalarında belirleyici hale gelmektedir. Değişen bu politikalar açısından bakıldığında göçmenlerin barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçları birinci planda görülmekte iken göçmenlerin ruh sağlığının korunmasına ilişkin önlemler genelde arka planda kalabilmektedir. Oysa göçmenlerin ruh hali, gittiği ülkede uyum ve kabullenme sürecini etkileyen önemli bir faktördür.

Zorunlu sebeplerden dolayı göç etmek durumunda kalan bireyler; hayatta kalabilmek, beslenebilmek ve barınabilmek için her yolu denemekte, özellikle gidilen şehirde dil bariyerinden kaynaklı, dil kullanma becerisinin sergilenmek zorunda olmadığı (beden gücüne dayalı) işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu açıklamalardan hareketle kimi göçmen kadınlar da göç yoluyla yerleştikleri şehirlerde ekonomik kaygılardan hareketle şehrin atığını ayrıştırmak ve toplama rolünü üstlenebilmektedir. Çalışma çarkına burada dâhil olan atık toplayan kadınlar hem anne hem de çalışan bir birey olmak zorunda kalmaktadır.

Sosyal formasyonların ekonomik, politik, kültürel ve siyasi ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan bu durum; söz konusu sistemler üzerinde önemli dönüşümlere yol açan mekânsal bir yer değiştirme hareketi olup kapsamlı bir süreçtir (Kaygalak, 2009, s. 9). Dolayısıyla bu hareketlilik kuşkusuz toplumun her bir ferdi ve oralarda yaşama tutunan her bir göçmeni, çeşitli yönlerden etkileyecektir. ‘Daha iyisi’ umuduyla çıkılan bu yolda kaygılar, belirsizlikler, korkular bireyi etkilediği kadar, göç edilen toplumu da etkilemektedir. Fiziksel bir hareketliliğin yanı sıra ekonomik, sosyokültürel, psikolojik ve siyasal boyutları olan bu süreç; göçe zorlayan nedenler, göçün bireye ve göç edilen topluma yansımaları ve göçün sonuçları ile sosyolojik bir tartışma konusu olarak güncelliğini korumaktadır (Gönüllü, 1996, s. 96). İşte bu tez çalışması da 2011 yılı sonrasında Suriye topraklarından Türkiye’ye yönelen zorunlu göçün devamında ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal vb. etkileri araştırmakta, özelde ise zorunlu göç yoluyla bu hareketliliğe dahil olan kadınların hayata tutunma stratejilerine odaklanmaktadır.

2.2. Göç Türleri

Göç olgusuna ilişkin literatürdeki tartışmalara bakıldığında farklı sınıflamaların yapıldığı görülmektedir. Bu hareketlilik literatürde irade açısından değerlendirildiğinde

Petersen'in (1996) yapmış olduğu ayrım üzerinden serbest/gönüllü ve zoraki/zorlayıcı göç olarak iki şekilde ifade edilmektedir. Bu açıklamalarda, göç eylemine karar verenin bireyin özgür iradesi mi yoksa dıştan kaynaklı bir baskılayıcı faktörün devrede olup olmadığı çerçevesinde bir sınıflama yapılmaktadır.

Belirli bir devlet sınırları dâhilinde ya da haricine doğru gerçekleşen göç ise iç ve dış göç olarak ifade edilmektedir. İçgöçler, ülke sınırları içerisinde bir ya da birden çok sebeple kırdan kıra, kırdan kente, kentten kente ve kentten büyük kentlere doğru gerçekleşebilmektedir. Dış göçler ise bir ülke sınırları içerisinde yaşayanların bulundukları ülkeden herhangi bir sebeple başka bir ülkeye hareketliliğini ifade etmektedir. Bu tez kapsamında Suriyeli göçmen kadınların hareketliliği, bu tür altında değerlendirilmektedir.

Göç açısından yapılan bir diğer sınıflama ise gerçekleştirilen bu hareketliliğin yasal olup olmadığı üzerinedir. Bu manada bir ülke sınırlarından başka bir ülkeye doğru gerçekleştirilen bu eylem hukuki açıdan belirlenmiş kurallar dahilinde ve yasal sınırlardan gerçekleştiği takdirde bu hareketlilik, legal ya da yasal göçler diye ifade edilirken ülke sınırlarının kurallar dışında yasal olmayan bir şekilde geçilmesi de illegal ya da yasal olmayan göçler diye ifade edilmektedir. Ayrıca literatürde bu hususun düzenli ve düzensiz göç boyutlarında değerlendirildiği görülmektedir.

Zaman boyutunda yapılan değerlendirmelerde ise bu hareketliliğin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğu şeklindeki bir ayrım üzerinden sınıflama yapılmaktadır. Ancak göçe ilişkin süre sınırlamalarının her yönüyle tartışmaya açık bir konu olduğunu ifade etmekte yarar vardır.

Tüm bu sınıflamalar dahilinde bir değerlendirme yapıldığı takdirde, bu tez kapsamında Suriyeli göçmen kadınlar, zoraki sebeplerle bulundukları ülke sınırlarından Türkiye'ye doğru göç eden bireyler olarak ifade edilebilir. Ayrıca, Türkiye'nin mülteci statüsüne ilişkin coğrafi çekinceleri de Suriye'den kaynaklı hareketliliğe dahil olan bu bireylerin ülke sınırları içerisinde geçirdikleri süre göz önünde bulundurulmaksızın hukuki açıdan geçici koruma altındaki kişiler olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

2.3. Göç Kuramları

Sosyolojinin temel ilgi alanlarından biri olan göç olgusu, çeşitli alanlarda doğurduğu sonuçlarla disiplinler arası teorilere konu olmaktadır. Göç olgusu; ekonomik,

politik, uluslararası ilişkiler, demografik yapı, kültürel yozlaşma gibi pek çok açıdan tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Toplumsal olay ve olguları tek bir nedenle açıklamamız etkilenmiştir (Salt, 2000). Neden ve sonuçlarına göre göçü açıklayan başlıca kuramsal yaklaşımlar mümkün değildir. Bu nedenle göçü açıklayan pek çok teori farklı disiplinlerden vardır. Aşağıda çalışma kapsamında bu kuramların birkaçına yer verilmektedir.

2.3.1. Ravenstein'in göç kanunları

“Tarihsel süreç içerisinde göç hakkında yazılmış birçok eser bulunmasına rağmen bu alanda yapıldığı bilinen ilk bilimsel çalışma, Ernest George Ravenstein tarafından 1885 yılında yayımlanmış olan “Göç Kanunları” adlı makaledir” (Yıldırım, 2010, s. 17). Ravenstein bu çalışmasıyla, göç olgusunun genel geçer kanunları olduğunu savunur ve İngiliz nüfus sayımı verileri ışığında göçün yedi kanunu olduğunu ileri sürer. Ravenstein'in 1885'te yayımlanan bu çalışması, göç ile ilgili bilinen ilk çalışma olmasından dolayı bundan sonra yapılan çalışmalara zemin hazırlamıştır (Yalçın, 2004, s. 22). Bu kuramın temeli endüstrileşme ve kentleşme süreçlerine dayanmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan yoğun göç hareketleri, söz konusu kanunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İnsanlar, daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmek amacıyla yaşadıkları yerleri terk ederek farklı bölgelere göç etmişlerdir (Çağlayan, 2006, s. 69).

Ravenstein bu hareketliliklerden kaynaklı olarak yedi göç kanunundan söz etmiştir. Bu kanunlar; göç ve mesafe değişkeni, göç ve basamakları, yayılma ve emme süreci, göçün zincir ve halkaları, doğrudan yapılan göç, kır ve kent arası yerleşim farkı ve kadın-erkek farkı şeklinde sıralanabilir (Çiçekli ve Demir, 2013, s. 44). Aşağıda bu kanunlara ilişkin kısa değerlendirmelere yer verilmektedir.

2.3.1.1. Göç ve mesafe

Ravenstein'in belirttiği üzere, göçmenler çoğunlukla kısa mesafelerde hareket ederek zincirleme bir göç sürecini başlatırlar. Yeni yaşam alanları arayışında olan

bireyler, farkında olmadan birbirini tetikleyen bir “domino etkisi” yaratır. Bu zincirleme göç hareketi, yeni iş olanaklarının ortaya çıkmasına ve sanayileşme sürecinde oluşan iş gücü açığının başka göç dalgalarına zemin hazırlamasına neden olur. Gelişen kentlerde iş imkânlarının artmasına karşın mevcut iş gücü potansiyelinin yetersiz kalması, bu bölgeleri göçmenler açısından daha çekici hale getirmektedir (Atım, 2016, s. 28). Ravenstein’e göre kısa mesafeli göç hareketleri, zamanla daha geniş göç dalgalarına dönüşerek sanayi ve ticaretin yoğunlaştığı büyük merkezlere doğru yönelme eğilimi göstermektedir. Bu merkezlere yönelik göçün boyutunu belirleyen temel unsurlar ise söz konusu kentlerdeki yerli nüfus yoğunluğu ile mevcut iş olanaklarının düzeyidir. Başka bir ifadeyle Ravenstein, göç edilen bölgelerdeki iş imkânlarının çokluğu ile bu olanaklardan yararlanabilecek yerel nüfus oranı arasındaki dengenin, göç hareketlerinin büyüklüğünü belirleyen temel faktör olduğunu vurgulamaktadır (Çağlayan, 2006, s. 69).

2.3.1.2. Göç ve basamakları

Sanayileşme ve ticaretin gelişimiyle birlikte kentler, ekonomik ve sosyal açıdan daha cazip hale gelmiş; bu durum, fırsatların sınırlı olduğu kırsal alanlardan kente yönelen göç hareketlerini tetiklemiştir. Kentin çevresinde yer alan yakın yerleşim bölgeleri, bu sürecin ilk aşamasında göç akımlarının en yoğun biçimde hissedildiği alanlar olmuştur. Kırsal bölgelerde ortaya çıkan nüfus seyrelmesi, daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulmakta; bu göçmenlerin geldikleri alanlarda oluşan boşluk ise o bölgelere daha yakın yerlerden gelen yeni göç hareketleriyle tamamlanmaktadır. Her bir göç basamağında kente yaklaşıldıkça kentin sunduğu ekonomik ve sosyal avantajların daha geniş kitleler tarafından fark edilmesiyle yeni göç dalgaları ortaya çıkmakta ve bu süreç süreklilik kazanmaktadır (Çağlayan, 2006, s. 69). Böylece göç basamak basamak tüm ülkeye yayılarak ülkenin her bölgesinde kendini hissettirmektedir. Bu şekilde yaşanan basamaklı göç dalgaları kentin avantajlarının diğer göçmenler tarafından algılanmasıyla ivme kazanmaktadır (Atım, 2016, s. 27). Ravenstein, bu basamak sürecinde ileriye doğru bir akışın olduğunu savunmuş ve bir umutla yeni beklentilere adım atan göçmenlerin yolculuğuna odaklanmıştır.

2.3.1.3. Yayılma ve emme süreci

Ravenstein, insanların göç etme motivasyonlarında “gelişmiş yollar, tren yollarındaki imkânlar, ticari gelişmişliğin mükemmel olduğu yerler, seyahat etme alışkanlığı” gibi faktörleri tespit etmiştir (1885, s. 167-168). Bu değerlendirme, göçün yalnızca bireylerin yer değiştirmesi olmadığını; aksine bir araç olduğunu, insanların göçten elde etmeyi umdukları belirli faydalar doğrultusunda hareket ettiklerini göstermektedir. Yayılma süreci emme sürecinin tersidir ve benzer özellikler sergiler (Akyıldız, 2016, s. 134). Her iki sürecin de ortak noktası, göçmenlerin ulaşmak istediği hedeftir; yani amaç temelde aynıdır. Kentteki ekonomik ve ticari gelişmelerden pay alma isteği veya yaşam standartlarını yükseltme arzusu yayılma sürecini tetikler. Sanayinin gelişmesi ve ekonominin canlanmasıyla birlikte yeni istihdam alanları açılır ve bu işgücü ihtiyacı göçle karşılanır; böylece kente yönelen göç dalgaları, kentsel sanayi merkezleri tarafından emilmektedir. Bu emilim süreci sonucunda göç eden herkes istediği hedefe ulaşamayabilir ancak bireylerin hedefler doğrultusunda gelişmiş sanayi merkezlerine yönelmesi kaçınılmazdır (Çağlayan, 2006, s. 70).

2.3.1.4. Göç zincirleri

Ravenstein göç alan ve veren merkezler arasında bir dengenin olduğunu, bir taraftan göç alınırken bir taraftan göç verildiğini belirtmiştir. Yani bir süre göç alan bir merkez, zamanla göç veren bir merkeze dönüşebilmektedir (Atım, 2016, s. 27). Ona göre her bir göç dalgası, tetikleyici etki göstererek bir diğer göç dalgasını var etmektedir. Yani göç, bir kez başladığında ardı ardına devam eden bir süreç (Adıgüzel, 2020, s. 26) olarak değerlendirilebilir.

2.3.1.5. Doğrudan göç

Ravenstein, göçle ilgili olarak belirlediği ilk dört temel kanunda öncelikle kısa mesafeli göçlere değinmektedir. Bu tür göçler, zincirleme ve basamaklı bir biçimde gerçekleşmektedir. Beşinci kanunda ise göçün uzun mesafeli, doğrudan ve basamaksız olduğu vurgulanmaktadır. Uzun mesafeli göçler, genellikle büyük ticaret, sanayi ve endüstri merkezlerine yönelmektedir. Ravenstein’in şu ana kadar ortaya koyduğu göç kanunlarından gördüğümüz sonuç göçün; ekonominin, ticaretin ve sanayinin geliştiği

büyük merkezlere doğru olduğu ve bu merkezlere doğrudan yerleşmeyi hedeflediğidir. Yani neden ne olursa olsun ekonomik temelli amaç ilk etkindir (Ravenstein, 1889, s. 286). Bu yönüyle göç etme eğilimin oluşmasının temel sebebinin daha çok ekonomik olduğu gözlenmiştir. İş çeşitliliğinin ve iş bulma imkânının fazla olduğu ticaret ve sanayi kentleri bu anlamda göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır (Atım, 2016, s. 29).

2.3.1.6. Kır ve kent yerleşimleri farkı

Kırsalda yaşayan insanlar kentlerde yaşayan insanlara oranla daha fazla göç etme eğilimindedir (Atım, 2016, s. 30). Kentlerde sistem açısından oturmuş bir ekonomik düzen ve bireyselleşmiş yaşam olduğundan kıra oranla daha az göç yaşanır. Fakat kırsalda bölünmüş topraklar, hayvancılık, düzenli bir işin ve gelirin olmaması, kırsaldan kırsala veya kırsaldan kente göç oranını artırır. Çünkü kırsalda temel geçim kaynakları toprağa bağlı tarımsal faaliyetler ve hayvancılıktır. Bunlar paylaşıldığı veya elden çıktığı zaman temel geçim kaynakları olmadığından göçle gelenin tekrar göç etmesini ya da orada yaşayana yeni göç yaşatmaktadır.

2.3.1.7. Kadın ve erkek farkı

Ravenstein bu kanunda ele aldığı temel ilke cinsiyete dayalıdır. Göçle ilgili birçok makale yayımlayan Ravenstein, bu makalede kadınların kısa mesafeli ve iç göçlerde erkeklere oranla daha fazla eğilimli olduklarını ancak erkeklerin de uzun mesafeli ve yurtdışına yönelik olan göçlerde daha yüksek eğilimde olduğunu ileri sürmüştür (Yalçın, 2004, s. 25). Ravenstein'in göç kanunları; göçün temel dinamiklerini anlamak için önemli bir temel oluşturmakla birlikte, çeşitli sınırlılık ve eleştirilere de açıktır. Öncelikle, kanunlar 19. yüzyıl İngiltere'si bağlamında geliştirilmiş olup farklı coğrafya ve dönemler için genel geçerliliği sınırlıdır (Castles ve Miller, 1998, s. 20). Ayrıca, Ravenstein göçü çoğunlukla ekonomik ve endüstriyel faktörler üzerinden açıklamış; sosyal, kültürel ve politik etmenleri yeterince dikkate almamıştır. Bu durum; özellikle kadın göçmenler, göçmen dayanışma ağları ve güvenlik kaygıları gibi sosyal boyutları açıklamada yetersiz kalmaktadır (Akyıldız, 2016, s. 134). Kanunlar kısa ve uzun mesafe göç ayrımı yaparken günümüzde gözlenen çok aşamalı, zincirleme ve çok merkezli göç hareketlerini açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Son olarak Ravenstein bireysel farklılıkları, etnik köken, yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi gibi faktörleri göz ardı ederek göçmenleri homojen bir grup

olarak varsaymaktadır. Dolayısıyla, kanunlar ekonomik temelli göçleri anlamada yol gösterici olsa da göç olgusunun günümüzdeki karmaşık yapısını, sosyal ve politik boyutlarını anlamak için yetersiz kalmaktadır (Castles ve Miller, 1998, s. 21).

2.3.2. Everett Lee'nin itme ve çekme kuramı

Everett Lee'nin geliştirdiği teoriye göre, bireylerin bir yerden bir yere göç etme sebebi yalnızca itici nedenlerden oluşmaz, aynı zamanda çekici nedenler de belirleyici rol oynamaktadır. Göçe karar verme sürecinde gidilecek yerdeki önemli çekici faktörler arasında iş imkânları, yüksek ücretler ve yaşam kalitesi yer alırken kaynak yerlerdeki itici faktörler işsizlik, yoksulluk, istikrarsızlık, yoksunluk, yaşam koşulları ve savaş gibi unsurları kapsamaktadır. Bu çekici ve itici etmenler bir araya geldiğinde göç kaçınılmaz bir olgu hâline gelmektedir. Bu dengesiz dağılım devam ettiği müddetçe kırdan kente, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç akımları devam edecektir (Çiçekli ve Demir 2013, s. 45). Bu çerçevede Lee ilk olarak göçlerin ortak özellikleri olduğunu ortaya koymuş ve bunun için de göçe ait itici ve çekici faktörleri tespit etmiş, analizine temel oluşturacak dört temel faktör belirlemiştir.

Bunlar;

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörler (Yalçın, 2004, s. 30).

Lee'nin kuramında belirlediği bu faktörler, itici ve çekici güçler aracılığıyla göçün temel işleyişini ve temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Lee, göçü etkileyen iki ana unsur ele alır: Birincisi kişisel yani mikro, ikincisi kişisel olmayan yani makro faktörlerdir. Burada birey yaşadığı yeri gözlemekte ve olumlu ya da olumsuz durumları değerlendirmektedir. Potansiyel göçmenler olarak değerlendirilen bireyler, yaşadıkları yerdeki olumlu ve olumsuz koşulları analiz edebilmekte ve itici ile çekici faktörlerin etkilerini hesaplayabilmektedir. Belli bir bölgede yerleşik olan bireyler, o bölgede kalmaları durumunda karşılaştıkları olası avantajlar ve dezavantajlar hakkında genel bir fikre sahiptir. Lee'nin üzerinde durduğu diğer önemli nokta ise yaşanan yer ile göç edilecek yer arasında duran engelleyici faktörlerdir. Yaşanan yer ile gidilecek yer arasındaki tüm koşullar oluştuğunda göç eğilimlerini yalnızca bireysel faktörlerle

açıklamak yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle göç analizinde, iki yer arasındaki engellerin dikkate alınması gerekmektedir. Lee, engelleyici faktörleri de mikro ve makro düzeyde açıklamaktadır. Mikro düzeydeki faktörler, bireysel farklılıklara ve kişinin içinde bulunduğu durumsal bağlama bağlı olarak göçü etkileyen unsurlardır. Bunlar arasında hukuksal ve sosyal belirsizlikler, göç mesafesi, ulaşım maliyeti ve ulaşım imkânları yer almaktadır. Makro düzeydeki engelleyici faktörler ise göçü sınırlayan yapısal ve sistematik unsurları kapsar; örneğin katı göç kanunları, ırk veya ulusal kimliğe dayalı düzenlemeler, göç için fiziksel uygunluk ve sağlık kontrolleri gibi üst düzeydeki engeller bu kategoriye girer (Todaro, 1980, s. 17-18).

Castles ve Miller, düşük gelirli bölgelerden refah seviyesi yüksek gelirli bölgelere yönelen göç hareketlerinin ekonomik temele dayandığı için klasik itme-çekme teorisi çerçevesinde de değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Göçe yol açan düşük gelir, düşük yaşam standardı, gelecek kaygısı ve ekonomik fırsat eksikliği ile politik baskılar “itme” faktörlerini oluştururken yüksek kazanç, artan işgücü talebi, ekonomik fırsatlar ve politik özgürlükler ise “çekme” faktörleri olarak tanımlanmaktadır(1998, s. 20-21). Günümüz toplumlarında sınıf yapısının tanımı ve sınırları tartışmalı hale gelse de göç olgusunu açıklamada itici ve çekici faktörler hala önemli bir yere sahiptir (Çağlayan, 2006, s. 75).

Lee’nin itici-çekici faktörler kuramı göç eden atık toplayıcı kadınlar çerçevesinde değerlendirildiğinde Suriye İç Savaşı göçü tetikleyen en güçlü itici unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Savaşın yol açtığı güvenlik sorunları, gelecek kaygısı, ekonomik çöküş, işsizlik, yoksulluk ve temel yaşam koşullarının ortadan kalkması; Suriyeli bireyleri göç etmeye zorlamıştır. Buna karşılık Türkiye ve Avrupa ülkeleri gibi hedef ülkelerde görece güvenli bir yaşam ortamı, iş imkânları, insani yardım olanakları ve daha yüksek yaşam standartları çekici faktörler olarak etkili olmuştur. Bu bağlamda Suriye kaynaklı zorunlu göç, Lee’nin teorisinde ifade edilen itici ve çekici etmenlerin birlikte işlemesi sonucu ortaya çıkan kaçınılmaz bir göç hareketi olarak değerlendirilebilir.

2.3.3. Petersen’in göç tipleri

Aşağıda göç kuramları açısından öncü bir isim olan Petersen’in ilkel, zorlayıcı ya da zoraki, gönüllü yani serbest ve kitlesel olarak tanımladığı göç tiplerine değinilmektedir.

2.3.3.1. İlkel göç

İlkel göç kuraklık, olumsuz hava şartları gibi fiziksel zorluklardan kaynaklanan doğal çevrenin yarattığı itme etkisiyle gerçekleşmektedir (Adıgüzel, 2020, s. 29). Daha açık ifadeyle, geleneksel geçim kaynaklarından olan tarım ve hayvancılığın yapılacak alanı ve imkanlarının olamaması, su ihtiyacı gibi ekolojik ihtiyaçların karşılanamadığı yani doğal güçlerin beşerî güçlere galip geldiği durumlarda bireyler çareyi başka sahalara gitmede bulur.

2.3.3.2. Zorlayıcı \ Zoraki göç

Petersen, ilkel göç tipinde ayırt edici özellik olarak doğanın yarattığı baskıyı kullanmaktayken ikinci göç tipi olarak ifade ettiği zoraki göçte ise sosyal durumun yarattığı baskıyı ayırt edici bir özellik olarak kullanmaktadır (Adıgüzel, 2020, s. 29). Zorlayıcı veya zoraki göç tipinde harekete geçirici faktör olarak devlet ya da eşdeğerdeki bir kamusal otoritenin baskısı söz konusudur. Başka bir ifade ile yer değiştirme olgusunun bir ucunda otorite, diğer ucunda ise birey yer almaktadır. (Tekeli, 1990, s. 49).

Şiddet içeren durumlardan, büyük ekonomik zorluklara, din ve vicdan özgürlüğünün engellenmesinden, kısımlardan yıkımlara kadar uzanan farklı koşullar sonucunda, kişinin hayatta kalmasından veya ruh sağlığını kaybetmesine kadar olan baskı veya tehdit olgularının sonucu olan göç türüdür (Bartram vd. 2017, s. 151). Bu tez çalışması kapsamında atık toplayıcı kadınlar da bahse konu zorlayıcı veya zoraki göç sürecine dahil olmuşlardır. Can güvenliğinin olmadığı bir ülkede yaşam alanlarının yok edilmesi, temel ihtiyaçlara erişimde güçlük çekmeleri, hayatta kalma içgüdüleri ile yeni yerlere göç etmek zorunda kalan bu bireyler, çalışmanın genelinde Petersen'in bu göç tipi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

2.3.3.3. Serbest göç

Serbest yani gönüllü göçte ise bireyi harekete geçiren temel güç iradedir. Yani ne sosyal bir baskı ve zorlama unsuru ne de fiziki şartlar göçe neden olur. Aksine birey, yaşadığı yerden ve toplumdan uzaklaşma, daha iyi bir hayat kurma isteğiyle özgür bir seçim olarak göç etme eğilimi gösterir (Petersen, 1996, s. 10). Bulundukları ülke sınırları içerisinde

ya da ülke sınırları dışına çalışmak maksadıyla göç eden bireylerin hareketliliği bu göç tipine örnek olarak gösterilmektedir.

2.3.3.4. Kitlemel göç

Petersen bu göç tipini serbest göçlerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Özellikle başka bir ülkeye göç eden ve yeni yerleşim yerinin imkanlarına ilişkin değerlendirmelerini geldikleri yerlerde bulunan diğer kişilerle paylaşımları sonrası zincirleme bir göç dalgası ortaya çıkabilmektedir. Özellikle kitle iletişim araçları ve ulaşım imkanları sayesinde oluşan göçmen ağları, yeni göçmenlerin kitlemel bir hareketlilikle bu sürece dahil olmalarına imkân tanımaktadır (Adıgüzel, 2020, s. 29).

2.3.4. Stouffer kesişen fırsatlar kuramı

Samuel A. Stouffer, göç ile mesafe arasındaki ilişkiyi “kesişen fırsatlar” kavramı üzerinden açıklamıştır. Stouffer’a göre bireylerin göç etme olasılığı, yalnızca gidilecek yerle arasındaki mesafe ile ilgili değil; bu yolculuk boyunca karşılaştığı fırsatların niteliği ve sayısına bağlıdır. Bu teori, göçün yalnızca ekonomik ya da coğrafi faktörlerle açıklanamayacağını, aksine bu fırsatların ulaşılabilir olmasının belirleyici olduğunu savunur. Stouffer göre, hedef bölgede bulunan fırsatların artışı göç eğilimini güçlendirirken yol üzerindeki alternatif fırsatların çoğalması göç olasılığını azaltmaktadır. Dolayısıyla göç kararı, yalnızca fiziksel mesafeye değil, bireylerin algıladığı fırsatların dağılımına ve bu fırsatlara erişim imkanlarına da bağlıdır (Stouffer, 1940, s. 845-847).

Gelişmiş bir yer, iş fırsatları bakımından zengin olduğunda ve bu merkez göç etmeyi düşünen bireylere göre mesafe olarak yakınsa Stouffer’a göre göçerler öncelikle bu yakın merkezi tercih etmektedir. Bu tercih çeşitli faktörlerle açıklanabilir; bunlardan en önemlisi, göçmenlerin geldikleri yerle olan sosyal ve kültürel bağlarını koruma ve istedikleri zaman memleketlerini ziyaret etme isteğidir. Buna ek olarak göç edilecek hedef ülke ile yerleşik olunan yer arasındaki mesafe ne kadar kısa olursa göç eğilimi de o ölçüde artmaktadır (Jansen, 1970, s. 11). Bu teoriye göre Göçmenlerin Türkiye’yi tercih etme nedenlerinden biri de hem ülkelerine yakın olmak, olası bir durumda geri dönmek isteyenler için açık bir kapı bırakılmak istenmesi hem de Türkiye’deki ve Suriye’deki sosyal ilişkilerini devam ettirmek istemeleri şeklinde ifade edilebilir.

2.3.5. Dünya sistemleri kuramı

Immanuel Wallerstein küresel ekonomik sistemi bütüncül olarak incelemiş, bu kuramı üç ana bölgeye ayırmıştır: Bunlar, merkez, yarı-merkez ve çevre şeklindedir. Küresel ekonomik ve siyasi ilişkiler, ülkeler ve bölgeler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve güç dengeleri çerçevesinde açıklanır. Sadece ekonomik değil; aynı zamanda politik, sosyal ve tarihsel dinamikleri de kapsar. Kuram, merkez-çevre ilişkilerini küresel ölçekte ele alır ve zaman içinde değişen konumlara (yarı-merkez) vurgu yapar. Wallerstein'ın dünya-sistemleri kuramına göre, kapitalizm ve kapitalizmin farklı biçimleri, günümüz ekonomik düzenini oluşturan temel unsurlar olarak öne çıkmakta ve bu ekonomik yapı; toplumsal, politik ve kültürel diğer yapıları da doğrudan etkilemektedir(Wallerstein, 2000, s. 134).

Wallerstein'ın yaklaşımı çerçevesinde merkez-çevre kuramı incelendiğinde “merkez” olarak adlandırılan ülkeler; ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş, genellikle kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkelerdir. Buna karşılık, “çevre” ülkeler, bu kapitalist ağlar ve değerlerle çevrelenmiş merkez ülkelere ekonomik, politik, siyasi ve sosyal olarak bağımlı konumdadır. Merkez ve çevre ülkeler arasındaki ilişki, kapitalist ilişkiler ve ekonomik zorunluluklar sistemi içinde karşılıklı bağımlılık temelinde gelişir; bu durum, küresel çapta ekonomik dağılımdaki adaletsizlik ve eşitsizliklerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunmaktadır. Fakat oluşturulan bu bağımlılık zincirini merkez konumdaki ülke için temel gereksinimdir. Kurulan bağımlılık sistemi çerçevesinde, merkez ülkeler ucuz işgücü, hammadde ve üretilen malların pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Çevre ülkelerden sağlanan hammaddeler, yine bu ülkelerden gelen düşük maliyetli işgücü ile işlenmekte ve maliyetler düşürülmektedir. Düşük maliyetli ürünler, ya merkez ülke içinde tüketilmekte ya da diğer ülke pazarlarına ihraç edilerek kapitalist sisteme geri dönüş sağlanmaktadır. Bu süreç, merkez ülkelerin mevcut kapasitelerini beslemekte ve büyötmektedir. Öte yandan, çevre ülkeler de ekonomik refahlarını artırmak ve bu sisteme uyum sağlamak amacıyla merkez ülkelerle bu ilişkiler ağını geliştirmek durumundadırlar. Çift taraflı bu bağımlılık ilişkisi ekonomik ve sosyal bağlamda karşılıklı ihtiyaçların bir sonucudur (Çağlayan, 2006, s. 30).

Dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç, sistemin beslenmesi ve gelişmesiyle kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek daha geniş halkalar

hâlinde yayıldıkça dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya pazar ekonomisine dâhil edilmektedir. Emek piyasası, hammadde, çevre bölgelerdeki toprak dünya pazarında güçlerin denetimi altına girdikçe göç akımları devam etmekte ve bunların büyük bölümü dış ülkelere doğru yönelmektedir (Abadan-Unat, 2002, s. 15).

Suriye’ de yaşanan göç olgusu, dünya sistemleri kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde kapitalist ağlar üzerinden kurulan merkez-çevre kuramı üzerinden değerlendirilebilir. Bu bağlamda, merkez ülkelerin uyguladığı göçmen kabul politikalarının da karşılıklı çıkar ilişkileri üzerinden değerlendirmek mümkündür. Uygulanan göçmen kabul politikalarında kişinin sadece ucuz işgücü oluşturmasının yanı sıra aranan temel ölçüt eğitilmiş, iyi yetişmiş, kalifiye eleman olmak oluşturmaktadır. İş bulma umuduyla geline bu merkezlerde ucuz işgücü çalıştırmadaki temel amaç maliyetleri düşürmektir.

Çevre ülkelerden merkeze ülkelere doğru akan diğer bir göç olgusu da vasıfsız işçilerin göçüdür. Bu göçmenler, bazı durumlarda yasal olarak kabul edilmekte, bazı durumlarda ise kaçak olarak çalıştırılmaktadır. Bu sistem sayesinde merkez ülkeler hem üretim maliyetlerini düşürmekte hem de kapitalist üretim sistemlerini sürdürebilmekteydi. Ancak son yıllarda, özellikle küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte bu durum değişmiştir. Artık ucuz işgücü merkez ülkelere taşınmak yerine, sermaye ve üretim süreçleri göz önünde bulundurulduğunda maliyetlerin daha düşük olduğu çevre ülkelere taşınmaktadır. Merkez ülkelerden çevre ülkelere akan sermaye ve bilgi birikimi, kapitalist ilişkilerin yoğunlaşmasını ve bu bağımlılık ilişkisini derinleşmesini sağlamaktadır. Bu süreç; çevre ülkelerde de ekonomik, sosyal ve yapısal değişimlere yol açmaktadır. Bu gelişmeler de işgücünü hem harekete zorlamakta hem de bu hareketin yarattığı rekabet özellikle kadın ve çocuk işgücünün sömürülmesine yol açmaktadır. Sayın, bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Rekabet nedeniyle en fazla suistimal edilen kadın ve çocuk emeğidir. Kadınların daha düşük ücretlerle istihdam edilmesi, tercih edilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu konuda özellikle evlenmemiş kız çocukları veya çocuksuz kadınların rekabetin en fazla olduğu tekstil alanında eskiden beri tercih edildikleri gözlenmektedir” (Sayın, 2001, s. 12). Tekstil alanının yanı sıra geri dönüştürülebilen atık toplanma süreçlerinde de kadın emeği ucuz işgücü olarak sömürü konusu olabilmektedir.

2.3.6. İlişkiler (Network) ağı kuramı

Sosyal sermaye ilişkisi, ilişkiler ağı kuramının temelinde yer alır. “Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır” (Abadan-Unat, 2002, s. 18).

Göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları ilişkiler, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ilişkilerin varlığı ve bu ağların, karşılıklı olarak gelişmesini ve yeni gelenlere kapı açılmasını sağlar. Göçmenlerin kurdukları bu ağlar sayesinde uyum süreci doğal yapısında daha çabuk ve sıkıntısız olmaktadır. Bu durumun olumsuz sonuçları arasında ise göç eden bireylerin göç ettikleri yerde kendilerini izole ederek bir alan oluşturmaları ve sadece bu ağları kurdukları toplumlarla iletişim kurmaktadırlar. Böylece göçmen gittiği ülkede toplum içine karışmadığı için dil bilmemekte ve toplumla teması keserek bu uyum ve dil öğrenme sürecini geciktirmektedir. Bu durum göçmen ağlarıyla birlikte gerçekleştirilen bazı değerlerin, kültürel kalıpların onları ele geçirmesine ve izole bir hayat yaşamalarına neden olur. Göçmenlerin geçinememesi, kadınları ve çocukları da iş hayatına iter ve böylece toplumsal roller kendini tekrardan yaratır. “Buna göre denilebilir ki, göçün oluşturduğu ilişki ağları sadece göçmene destek hizmeti vermekle kalmıyor, aynı zamanda toplumsal rollerin yeniden üretimini sağlıyor” (Abadan-Unat, 2002, s. 19).

Göçmen ağlarının uluslararası göç süreçleri üzerindeki etkilerini çeşitli boyutlar üzerinden ele almak mümkündür. Bu ağlar, potansiyel göçmenler için önemli bir bilgi kaynağı oluşturarak göç güzergâhları, gerekli belgeler ve hukuksal süreçler hakkında yol gösterici olmaktadır. Aynı zamanda göç maliyetlerinin karşılanmasında veya azaltılmasında işlev görmekte, yeni göçmenlere maddi ve manevi destek sağlamaktadır. Bunun yanı sıra göçmen ağları, düzensiz göçün organizasyonu ve istikrarlı bir şekilde devam etmesinde rol oynayabilmekte; hedef ülkesinde ise yeni gelen göçmenlerin ilk temasında yani barınma, iş bulma ve geçim süreçlerine destek sunmaktadır (Crisp, 1999, s. 6-7). Öncü göçmenlerin var ettiği ilişkiler sonradan göç deneyimi yaşayanlar açısından süreci kolaylaştıran ve yaşanması muhtemel şokların azaltılmasını sağlayan bir işlev görebilmektedir.

2.3.7. Göç sistemleri kuramı

Bu kuram, göçü tek bir nedene bağlamadan göçün ülkeler arasındaki tarihsel, ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerin oluşturduğu bütüncül bir sistem olarak açıklayan

bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre iki ya da daha fazla ülke, karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi yani ilişkiler zinciri oluştururlar. Oluşturulan bu ilişkiler zincirinde iki ya da daha fazla ülke mesafe olarak birbirine çok yakın veya çok uzak olabilirler. Burada temel olan mesafe değil oluşturulan siyasi ilişkilerdir (Castles ve Miller, 1998, s. 23-24). Bu ilişkilerin temelinde itici ve çekici nedenler bulunur. Türkiye ve Almanya ilişkileri de buna örnek olarak gösterilebilir. Nitekim Suriye savaşında hedef ülkedeki göçmen siyaseti ve göçmenlere ev sahipliği yapması çekici nedenler arasında gösterilebilir. Göç sistemleri yaklaşımı, göç olgusunun, makro ve mikro düzeydeki yapılar arasındaki karşılıklı etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede mikro olgular, daha çok göçmenin inanışlarını, kültürel farklılıklarını, toplumsal yapılarını ve kendi aralarındaki etkileşim ağı gibi bireysel durumlarını ifade ederken makro olgular ise daha büyük kurumsal ilişkileri ifade etmektedir. Göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki makro düzeydeki ilişkiler, göç süreçlerinin yapısını, ilişkilerini ve işleyişini belirleyen önemli bir çerçeve oluşturmaktadır. Bu ilişkiler; göç hareketlerinin organizasyonunu, planlanmasını ve yönlendirilmesini kolaylaştırırken aynı zamanda göç alan ülkelerin kendi sınırlarını koruma ve göç yönetimi politikalarını geliştirme gerekliliğini de sürekli gündemde diri tutmaktadır. Fakat bu ülkeler arasındaki ilişkilerin sürekliliği için bir alan bırakılmalıdır. Zolberg bu durumu “duvarları yükseltirken küçük bir kapı bırakmak” şeklinde ifade etmektedir (Zolberg, 1989, s. 408).

Mikro yapılar, göçmenlerin göç ve göç sonrası ortaya çıkan problemlerle baş edebilmek için aralarında geliştirdikleri sosyal ilişkiler bütünüdür. Göç sistemleri kuramına göre mikro yapıların temelini, sosyal ağlar oluşturur. Bu sosyal ağların oluşmasıyla bir sonraki gelen göçmenler için bir sosyal zincir yani sosyal sermaye oluşur. Böylece göçmenler arasında görünmez bir bağ oluşur. Bu bağ bireyi güvende hissettirirken aynı zamanda onun için önceden hazırlanan fırsat kapılarını aralar. Göç sistemleri kuramı, dünya sistemleri kuramı ve ağ sistemleri kuramı arasındaki bir köprü, bir geçiş oluşturmasını sağlar. Göç sistemleri kuramı, sadece göç süreçlerine tarihsel olarak bakmakla kalmaz aynı zamanda göçmenlerin göç yoluyla oluşturdukları ilişkileri ve göçmenlik deneyimlerini inceleme imkânı da sağlamaktadır. Bu yaklaşım; göç olgusunu yalnızca mekânsal veya ekonomik bir hareket olarak değil, tarihsel, sosyal ve yapısal dinamiklerle etkileşim içinde şekillenen çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirmeye olanak tanır.

Küresel anlamda her geçen gün daha da hızlanan bu hareketliliği tek bir kuram açısından değerlendirmek oldukça zordur. Ancak yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan her bir kuram, bu tez kapsamında istifade edilebilecek niteliklere sahiptir. Bu çerçevede tez kapsamında tek bir kurama bağlı kalmaksızın göçmenlerin kat ettiği mesafe, itici faktörler, zorunluluk halleri, ekonomik anlamda beklentiler ve kurdukları ilişkiler bu kuramlardan yararlanılarak değerlendirilmektedir.

2.4. Toplumsal Cinsiyete ve Göç

Cinsiyet; doğuştan gelen, bireylerin biyolojik olarak kadın veya erkek biçiminde sınıflandırılmasını sağlayan, genetik, hormonal ve fiziksel özelliklere dayalı bir kavramdır. Bu kavram; vücut yapısı, üreme organları ve hormon düzeyleri gibi biyolojik ve fiziksel faktörlere dayanmaktadır. Buna karşılık toplumsal cinsiyet kavramı ise toplumsal bir anlamlandırma, sınıflandırma, toplumsal roller yükleme biçimidir. Toplumların kadın ve erkek olma hâllerine atfettikleri roller, normlar ve beklentiler aracılığıyla biçimlenir ve bu yönüyle biyolojik farklılıklardan ziyade toplumsal algının bir ürünüdür (Bhasin, 2003; Dökmen, 2012; Oakley, 1985). Bireylerin doğuştan sahip oldukları biyolojik cinsiyetlerine dayalı ancak toplumun ürettiği, kabul ettiği toplumsal cinsiyet kavramını oluşturan toplumsal davranışlardır (Butler, 1990; Oakley, 1972). Bu davranışlar; toplum zihniyetinin menfaatleri doğrultusunda üretilen biyolojik cinsiyetten bağımsız, erkek ve kadınların toplumsal ilişkiler, iş bölümü ve güç ilişkileri çerçevesinde farklılaştırıldığı bir sistemi açıklamak için kullanılır. Bu kavram süreç içerisinde kültürel normlar ve sosyal pratikler aracılığıyla öğrenilen ve yeniden üretilen bir olgudur.

Günümüzde hala çoğu alanda olduğu gibi özelde göç alanında da kadınları merkeze alan çalışmalar sınırlıdır. Göç çalışmalarında kadının varlığının yokluğu, göç çalışmalarının tamamen toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ilişkili olduğunun kabul edildiği 1970'lerdeki feminist çalışmalara kadar sorgulanmamıştır (Coşkun vd., 2022, s. 38). Göç teorilerine genel olarak bakıldığında ise göçün cinsel bir kimliği olduğu gösterilir. Göçün bir erkek eylemi olduğu konuşulur. Fakat göç bir cinsel kimlik meselesinin çok ötesinde bir olaydır. Atık toplayıcı göçmen kadınlar ise göçün bir erkek eylemi olmadığını bireysel bir var oluş mücadelesi içinde kendini yeniden var etme, bir alan yaratma süreci olduğunu göstermektedir. Küreselleşme süreci de bu dönüşümde önemli bir rol oynamış, toplumsal cinsiyet düzenini etkileyen temel faktörlerden biri hâline gelmiştir.

Göç süreci; emek ve işgücü piyasasının yapısından iktidar pratiklerine, devletlerin güvenlik ve iç politikalarından kişiler arası ilişkilere kadar birçok alanda toplumsal cinsiyet normlarının yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, kadın emeğine yönelik talebin artması, kadınların ucuz işgücü olarak bireysel göç eğilimlerinin çoğalması, göçün giderek “kadınlaşması” ve ev içi hiyerarşinin dönüşmesi bu sürecin belirgin yansımaları arasında yer almaktadır (Kezer, 2024, s. 12).

Sınırların sınırsızlaşması ile birlikte göç hareketlerindeki artış, göç olgusunun artık yalnızca ekonomik nedenlerle göç eden erkekler ya da erkeklerin öncülük ettiği aileler üzerinden açıklanamayacağını göstermektedir.

Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) 2020 yılı verilerine göre, dünya genelinde uluslararası göçmen sayısı 281 milyona ulaşmıştır. Bu nüfusun yaklaşık %48’ini kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır (IOM, 2019). Göçmen nüfus içerisinde kadınların oranının giderek yükselmesi, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika’daki göçmen topluluklarda “göçün kadınlaşması” ya da “göçün feminizasyonu” kavramlarının tartışılmasına zemin hazırlamıştır. (Fleury, 2016, s. 6).

Kadınlar; göç süreçlerinde yalnızca evlilik ya da aile birleşmesi gibi nedenlerle pasif bir rol üstlenen bireyler olarak kalmamış işgücü göçü, mülteci göçü gibi farklı göç türlerinde de yer almıştır. Bu durum; işgücü piyasalarının esnekleşmesi ve güvencesizliğin yaygınlaşması ile birlikte, göçün feminizasyonu olarak tanımlanan eğilimin anlaşılmasında önemli rol oynamıştır (Piper, 2006, s. 24-25). Göçmen atık toplayan kadınlarda, ne göçün bir erkek meselesi olması ne de ev içi sorumluluklara hapsolan bir kadın profili vardır. Göç eden birey burada sosyal hayat içinde varlığını yeniden inşa etmektedir.

Erkek egemen bakış açısının sınırlarından uzaklaşarak kadınların deneyimlerini, emek biçimlerini ve toplumsal rollerini görünür kılan çalışmalarla ele alınmaya başlanmıştır. Bunun en temel örneklerini ise bu çalışmada da yer alan, eşi terk etmesine rağmen göç etme eyleminden ve mücadele etmekten vazgeçmeyen kadın profilleri oluşturmaktadır. Göçmen kadınların deneyimleri göç eden kadınlara cesaret vermiş ve bu sistemde dönüşümlere yol açmıştır. Böylece kadınlar, göç süreçlerinde giderek daha etkin aktörler hâline gelmiş; bu durum, “göçün kadınlaşması”na ve buna bağlı olarak işgücü piyasasının cinsiyet boyutunda dönüşümü ile ilişkilendirilmiştir.

Atık toplayan Suriyeli kadınların entegrasyon sürecinde önemli faktörler arasında yer alan gündelik geçim kaynaklarını oluşturan istihdam ve ekonomik kaynak konusundaki eksikler; kadın göçmenlerin atık toplayarak enformel sektörde güvencesiz

koşullarda çalışmasına, düşük gelir, sosyal güvence eksikliği ve sağlıksız çalışma ortamları gibi yapısal sorunlara maruz kalsa da iş gücünde göçmen kültürünü değiştirmiş dönüştürmüştür.

Göçmen kadınların çalışma yaşamına katılımı, toplumsallaşma, sosyalleşme ve toplumsal uyum süreçleri açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ancak kamusal alanda kadın görünürlüğünün artması, her zaman göçmen kadınlar için güçlenme ve toplumsal varoluş anlamına gelmemektedir. Günümüzde çalışan kadınlar; sınırlı da olsa, ev içi sorumluluklar ile çalışma yaşamı arasında eşler arasında bir denge kurma yönünde ilerleme kaydetmektedir. Buna karşın göçmen kadınlar, çoğu zaman hem ev içi sorumlulukların hem çocuk bakımının hem de genellikle güvencesiz ve ağır koşullara sahip çalışma alanlarının yükünü eş zamanlı olarak üstlenmektedir. Bu çoklu sorumluluklar; göçmen kadınların toplumsal alandaki görünürlüğünü artırmaktan ziyade, onların kamusal alandaki varlığının ruhen ve fiziken görünmez olmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla, ev içi emek ve bakım sorumluluklarının toplumsal cinsiyet temelli dağılımında yapısal bir dönüşümün gerçekleştirilmesi acil bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Nitekim toplumsal alanda varlık gösteren kadınların özgürleşme süreçlerine ilişkin dinamikler giderek daha belirgin hâle gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle çocuk ve yaşlı bakımı emeği ve hane içi sorumluluklar çoğunlukla kadınların üzerinde yoğunlaşırken atık toplama faaliyetleri bu yükü daha da artırmaktadır. Ayrıca göçmenlerin statüsü, dil bariyeri ve ayrımcılık, atık toplayıcı kadınların kamusal alandan soyutlanmasına ve emeklerinin değersizleştirilmesine, görülmemesine yol açmaktadır. Bu bağlamda çalışma atık toplayıcı göçmen kadınların deneyimleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin göç ve enformel emek süreçleriyle nasıl kesiştiğini açıkça ortaya koymaktadır.

2.5. Yoksullukla Mücadele ve Kadın

Yoksulluk, insanların toplu bir şekilde yaşamaya başladığı günden beri varlığını sürdüren bir fenomen olmuştur (Oktik, 2008, s. 21). Yoksulluk tanımı; kapsamı ve içeriği değişiklik göstermekle birlikte, geçmişten günümüze tüm toplumların ortak problemi olarak değerlendirilebilir. Üzerinde uzlaşılan bir tanımı olmamakla birlikte yoksulluk, onurlu bir hayat sürmek için gerekli minimum gelirden yoksun olma durumu olarak tanımlanabilir. Bu kavram, ülkeden ülkeye hatta aynı ülkede bile dönemsel olarak

farklılıklar gösterebilmektedir (Cömertler, 2003, s. 183). Yoksulluk; yalnızca maddi bir eksiklik değil aynı zamanda temel ihtiyaçlara erişimde kaygı yaşama, gelecek kaygısı, ekonomik belirsizlik ve sosyal katılım gibi temel insani haklara da onurlu bir şekilde erişememe durumudur.

Yoksulluğun bir diğer boyutu ise savaş sebebi ile göç eden göçmenler üzerinden okunabilir. Suriyelilerin savaş sebebiyle, çoğunlukla kitlesel olarak ve zorunlu bir şekilde ülkelerini terk etmiş olmaları, yaşadıkları bu hareketlilik zorunlu ve kitlesel dış göç olarak değerlendirilebilir(Türk, 2020, s. 168). Bireylerin yaşadıkları yerlerden zorunlu ve çoğunlukla kitlesel olarak göç etmeleri yoksulluk hallerini tetiklemektedir. Bu aynı zamanda yeni iş kollarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu iş kollarından biri de atık toplayıcılığıdır. Yoksulluğun derin ve sessiz yaşandığı bu iş kolundan hareketle Oktik (2008) bu olguyu şöyle ifade etmiştir:

Sosyolojik açıdan, yoksullukla ilgili çalışmalar iki ana görüş etrafında şekillenmektedir. Bunlardan ilki olan Amerikan temelli görüşe göre, bütün süreçlerde ve her toplumda varlığını sürdüren ve alt sınıf kavramı çerçevesinde incelenmekte olan yoksulluk, globalleşmeyle artış göstermektedir. Fransız sosyal bilimcilerin benimsediği ve toplumsal dışlanmayı ana hareket noktası olarak kabul eden araştırmalar ikinci görüşü oluşturmaktadır. Global pazarın gücü, ulus devletin gittikçe zayıflamasını beraberinde getirirken varlığına gereksinim duyulmayan gruplar sistematik olarak dışlanmakta ve yoksulluğa itelenmektedir. Bu iki görüşte ortak yan, yoksulluğun globalleşmeyle birlikte derinleşerek bazı sosyal grupları daha fazla etkiliyor olmasıdır (s. 21).

Göç süreçlerinin siyasi, politik, ekonomik, savaş, etnik, sosyal gibi pek çok nedeni bulunmaktadır. Çoğu zaman bu hareketliliğin temel neden ve sonuçlarından biri de yoksulluktur. Yoksulluğun yarattığı problemlerden uzaklaşmak ve yeni yaşam umuduyla, çıkılan bu yolda göç, itici bir unsur olmuştur. Aynı zamanda çeşitli sebeplerle gidilen yerde de yoksulluk bir sonuç olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, “Göç mü yoksulluğu yaratıyor, yoksa yoksulluk mu göçü tetikliyor?” sorusu göç literatüründe temel tartışma alanlarından biri olmuştur.

Yoksulluğun birçok nedeni vardır. Üretim, istihdam ve ekonomilerde oluşan gelirlerin dengesiz ve adil olmayan dağılımı; devletlerin yanlış ekonomik yönetim tercihi, müdahale ve politikaları gibi yoksulluğun derinleşmesine ve devam etmesine neden olmaktadır. Bu gelir dağılımındaki adaletsizlik sorununun çözülmesi konusunda devletin rolünün ne olması gerektiği her zaman tartışma konusu olmuştur(Aktan, 2003, s.

151). Yoksulluğun etkilediği en önemli kitleyi şüphesiz kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Kadınlar; dünyanın hemen her yerinde yoksulluğun, işsizliğin, topraksız ve mülksüzlerin büyük kısmını oluşturmaktadır (Kümbetoğlu, 2002, s. 129).

Göçmen kadınların en büyük problemlerinden biri temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri iş olanaklarının sınırlı oluşudur. Aynı zamanda enformel bir iş koluna dahil olma süreçlerinde dahi en büyük engellerden biri dil bariyeridir. Bu bariyer, göçmenlerin ekonomik ve sosyal uyum sürecini sekteye uğratan en önemli faktörlerdendir (Türk, 2019b, s. 2995). Öte yandan bir kadın olarak hem ev içi toplumsal cinsiyet rollerinin gerektirdiği sorumluluklar hem de erkek egemen iş piyasasında iş bulmak oldukça zordur. Bilindiği üzere kadınların dünya mirasından çok daha az pay aldığı konusu ciddi bir araştırma konusu olmuş, yoksulluğun kadınlar için gerçekten önemli bir sorun olduğu 1995'te Pekin'de toplanan 4. Dünya Kadın Konferansı'yla kabul edilmiştir. Bu konferansta hükümetler son on yılda kadınların yoksulluğunun, erkeklerinkiyle kıyaslanamayacak kadar hızlı arttığını kabul ederek geleceğe yönelik stratejik amaçlar belirlemişlerdir. Pekin Eylem Planı'nda "Yoksulluğun Kadınlaşması" ifadesine yer verilmiştir (Ecevit, 2001).

Dünyadaki toplam üretimin üçte ikisini kadınlar gerçekleştirmesine rağmen, dünya gelirinin sadece %5'ini almaktadır ki, bu da yoksulluğun en çarpıcı göstergesidir. Sadece geri kalmış ülkelerde değil, gelişmiş Avrupa Birliği ülkelerinde de en yoksul kesimi kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar sosyal haklardan yeterince yararlanamadıkları gibi hala birçok ülkede eşit işe eşit ücret alamamaktadırlar (Cömertler, 2003, s. 184).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma; Suriyeli göçmen kadınların ekonomik açıdan hayata tutunmanın bir aracı olarak gördükleri atık toplayıcılık sürecinde (varsa) karşılaştıkları zorlukları, bu zorluklarla baş etme stratejilerini ve bulundukları bölgedeki uyum süreçlerini bireysel

anlatıları üzerinden anlamlandırmaya çalışmaktadır. Böylesi bir araştırmaya ilişkin derinlemesine bilgiler elde edilmesi açısından nitel yöntemin uygun olduğu düşünülmüş ve fenomenolojik desenle bu süreç analiz edilmeye çalışılmıştır.

Fenomenoloji, bireylerin kişisel deneyimlerinin özünü keşfetmeye çalışır. Fenomenolojide, bireylerin kişisel deneyimlerine ulaşabilmek maksadıyla, bu deneyimler yorumlayıcı bir çerçevede derinlemesine analiz edilmektedir. Bu yaklaşım, Husserl ve Heidegger gibi düşünürlerin etkisiyle “bir şeyin özü”nü ortaya koymayı hedeflemektedir. (Ördem, 2024, s.30-31). Bu nedenle hipotez testine dayalı nicel yöntemlerin aksine fenomenoloji, deneyimin altında yatan anlamı ortaya çıkarmaya çalışır (Wertz, 2005). Çalışmada bu yaklaşımın kullanılmasının temel amacı, katılımcının neyi nasıl deneyimlediğini ve bunu nasıl ifade ettiğini betimlemektir. Fenomenolojide neyin deneyimlendiği dokusal betimleme, neyin nasıl deneyimlendiği ise yapısal betimleme şeklinde tanımlanmaktadır (Ersoy, 2016). Çalışma iki deneyime de açıktır. Çalışma gündelik hayatta sıklıkla karşılaşılan bu sosyal gerçekliğin kendi doğal ortamlarındaki gözlemlerden de yararlanılarak göçmen kadınların mevcut deneyimleri üzerinden derinlemesine analizlere yer verilmiştir.

3.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini, 2010 yılı sonrasında küresel aktörlerin de dahil olduğu Suriye’deki “iç” “çatışma” veya “savaş” sebebiyle Türkiye’ye göç eden, geçimlerini atık toplayıcılığı ile sağlayan kadınlar oluşturmaktadır. İlgili literatürden hareketle, nitel araştırma kapsamında örneklem seçiminde araştırma konusu fenomeni deneyimlemiş üç ile on beş arası katılımcıdan oluşan heterojen bir gruba ulaşılmasının yeterli olacağı kabul edilmektedir. Araştırma, Suriye kaynaklı nüfusun yoğun olarak yaşadığı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, gündelik hayatta atık toplayıcılarla yoğun olarak karşılaşılan üç farklı şehir (Batman, Diyarbakır ve Şanlıurfa) merkezinde gerçekleştirilmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre halen Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerden yaklaşık 225 bin kişisi araştırmanın gerçekleştirildiği şehirlerde ikamet etmektedir (GİB,2025). Bu rakam Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin yaklaşık %10’una karşılık gelmektedir.

Bu çalışma kapsamında şehirlerde atık toplayıcısı toplam 12 göçmen kadın araştırma örneklemi oluşturmaktadır. Çalışmanın yapılacağı şehirlerin seçiminde, göçmenlerin yoğunluklarına göre değişen ve ulaşılabilir olması göz önünde

bulundurulmuştur. Fenomenoloji deseninde araştırmaya katılanlar, incelenen konu hakkında deneyimi olanlar arasından seçilir (Padilla-Diaz, 2015, s.101). Hedef grup olan göçmen kadınlar, amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiş; burada bireylere Türk Eğitim Sisteminde Çocuklar İçin Kapsayıcı Eğitimin Desteklenmesi Projesi (PİKTES) kapsamında çalışan öğretmenler aracılığı ile ulaşılmıştır. Burada amaç, tüm evreni temsil etmek değil; araştırma sorusuna en uygun ve bilgi sağlayabilecek katılımcıları seçmek ve birbirini tekrar eden cevaplardan sonra (çalışma veri doygunluğuna ulaştığında) çalışmayı tamamlamaktır. Az sayıdan oluşan bir örneklem seçilmesinin sebebi araştırmacının incelenen olay ya da duruma ilişkin derinlemesine bir analiz yapmak istemesidir. Araştırmacı, çalışılan konuya dair bir durum incelemesi de yapabilmektedir. Bu görüşmelerde “yarı yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılmaktadır. Çünkü bu tekniğin kullanılması katılımcıların da kendi deneyimlerini ve düşüncelerini daha rahat ifade etmesine, ayrıca göçmen merkezli bir anlayışla araştırmacının geniş bir perspektif kazanmasına ve farklı deneyimleri ve düşünceleri anlamasına olanak tanır. Araştırmacı çoğu zaman katılımcılarla bire bir görüşme yapmaktadır. Görüşme süresi en az bir saat olup konunun içeriğine bağlı olarak yoğun bir şekilde sürmektedir (Smith ve Eatough, 2007). Bu kapsamda araştırmaya, yaşları 24 ile 72 arasında değişen, atık toplayan göçmen yoğunluğunun fazla olduğu ve ulaşılabilir olan farklı şehirlerden toplam 12 kadın dâhil edilmiştir. 12 katılımcının aktardıkları ile birlikte çalışma veri doygunluğuna ulaşıldığı ve birbirini tekrar eden durumlar olduğu gözlemlendiğinden yeni bir görüşme yapılmamıştır. Katılımcı seçiminde, zorunlu göç deneyimine sahip olma, geçim kaynağı olarak atık toplayıcılığı yapma, kadın olma ve araştırmaya katılmaya gönüllü olma ölçütleri esas alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme soruları, konu ile alakalı literatür taranarak ve konunun amaçları dikkate alınarak oluşturulmuş; tez danışmanının görüşleri doğrultusunda gözden geçirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Zaman zaman mekân sıkıntısı yaşanmıştır. Her görüşme ortalama 40 ila 60 dakika sürmüştür. Göçmen kadınların izinleri doğrultusunda görüşmeler ses

kaydına alınmış, ardından yazılı dökümleri yapılmıştır. Çalışma süresince etik ilkeler gözetilmiş, katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, tüm veriler kodlanarak yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır.

3.4. Veri Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler, tematik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Tematik analiz, bir dizi bireysel veya odak grup görüşmesi ya da çeşitli metinlerden oluşan veri seti içerisinde tekrar eden anlam örüntülerini bulmak için yapılan bir incelemeden ibarettir. Analiz süreci çeşitli aşamalardan geçirilerek yürütülmüştür:

1. Araştırmacının veriye hâkim olması: Verinin deşifre edilmesi, verinin tekrar tekrar okunması, ilk izlenimlerin not edilmesi.
2. Kodların oluşturulması: Tüm veri çalışması boyunca verinin dikkat çeken başlıklarının düzenli bir şekilde kodlanması, her bir kodla alakalı olan verilerin bir arada not edilmesi
3. Temaların aranması: Kodların, ilişkili olduğu temalar altında toplanması, tüm verilerin incelenip olası temalar altına not edilmesi
4. Temaların gözden geçirilmesi: Temaların, kodlanmış veri içeriğiyle ve tüm veri setiyle uyumunun kontrol edilmesi,
5. Temaların tanımlaması ve isimlendirilmesi: Her temaya ait özelliklerin sadeleştirilmesi ve analizde anlatılan hikâyenin bütününe tanımlanması için analize devam edilmesi, her bir temanın açık bir şekilde tanımlanması ve adlandırılması.
6. Raporun hazırlanması: Somut, çarpıcı ve inandırıcı doğrudan alıntı örneklerinin seçilmesi, kodlanan veri içeriklerinin son kez incelenmesi, analiz sonuçlarının araştırma sorusu ve saha çalışmasıyla tekrar ilişkilendirilmesi, analizin akademik bir dille raporlaştırılması (Braun ve Clarke, 2019, s. 875).

Bu süreç sonucunda veriler; toplumsal algı ve sosyal kabul, mesleki tercihler ve çalışma koşulları, aile bakım ve sorumlulukları, taciz baskı ve güvenlik algısı, liderlik ve organizasyon, ekonomik süreç ve atık yönetimi, duygusal durum ve psikolojik deneyimler, aidiyet ve mekânsal bağ, yaşam deneyimleri ve stratejileri gibi ana temalar altında bütünleştirilmiştir. Analiz sürecinde saha notları ve gözlemler de verilerin yorumlanmasına dâhil edilmiştir.

3.5. Araştırma Sınırlılığı

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır: Çalışma yalnızca Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 3 il merkezinde (Batman, Diyarbakır ve şanlıurfa) yapılan görüşmeler ve gözlemle sınırlıdır. Ayrıca, görüşme sorularının içeriği bazı katılımcılar için hassas konular olarak görölmesi, veri toplama sürecinde belirli ölçüde çekingenlik yaratmış olabilir. Örneğin taciz sorusu katılımcıların utanmasına, çekinmesine sebep olmuş, bununla birlikte göçmen kadınlar ile güven ilişkisinin kurulması zaman almış, bu durum görüşme süresini ve verilerin derinliğini etkilemiş olabilir.

Araştırmacının çalışma sahası ve katılımcılarla aynı dili konuşmaması da ek bir sınırlılık oluşturmuştur. Saha görüşmeleri sırasında görüşmeci dil bilmediğinden zaman zaman kendini güvende hissetmemiştir. Bu durum gözlem ve görüşme süresinin planlanan şekilde ilerlemesini zorlaştırmıştır. Ek olarak saha araştırması belirli bir zaman diliminde gerçekteştirildiği için mevsimsel, ekonomik veya toplumsal koşullardaki geçici değişimlerin katılımcıların deneyimlerini nasıl etkilediğini tam olarak yansıtamayabilir. Araştırmacının kendi sosyal, kültürel ve akademik konumu da veri yorumlamada belirli bir öznellik içerebilir. Ayrıca çevirmen kullanımının gerekli olduğu durumlarda bazı anlam kaymaları yaşanmış olabilir. Son olarak atık toplayıcılığı gibi görünmez ve hareketli bir çalışma alanında, bazı katılımcılara ulaşmanın güç olması örneklem çeşitliliğini sınırlamıştır.

Ayrıca güvenlik sorunları nedeniyle terk edilmiş alanlarda gözlem yapılamaması,

Katılımcıların çalışma saatlerinin düzensiz olması nedeniyle randevu güçlüğu; sosyal yardım alan kadınların bazı bilgileri açıklamaktan çekinmesi de örnekleme ulaşılması konusunda sınırlılıklar yaratmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, atık toplayıcı kadınlar üzerine yürütülen saha çalışmalarından elde edilen bulgular sunulmaktadır. Bulgular, atık toplayıcı kadınların sosyodemografik özellikleri, çalışma koşulları, eğitim durumları, toplumsal cinsiyet temelli deneyimleri, görünmez emek pratikleri ve kentteki yoksullukla kurdukları ilişkiler etrafında şekillenmektedir. Bu çerçevede, kadınların atık toplama faaliyetinde maruz kaldıkları ekonomik zorluklar, güvencesizlik ve gündelik hayatta geliştirdikleri baş etme stratejileri ve entegre süreçleri görünür kılınmaktadır.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Bu araştırmaya dahil olan katılımcıların demografik verileri aşağıdaki gibi ölçümlenmiştir:

Tablo 1. Atık Toplayıcı Göçmen Kadınların Demografik Özellikleri

Kod	Yaş	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu
K1	72	Dul	6	Okumadı
K2	28	Evli	3	Okumadı
K3	50	Bekâr	-	Okumadı
K4	35	Evli	3	Okumadı
K5	28	Bekâr	-	7. sınıf terk
K6	71	Evli	11	Okumadı
K7	27	Evli	4	Okumadı
K8	55	Evli	7	Okumadı
K9	30	Evli	4	Okumadı
K10	40	Evli	5	Okumadı
K11	62	Evli	5	Okumadı
K12	24	Evli	4	Okumadı

Görüşmeler ve saha notları gibi yoğun ve dağınık veriler, kodlama yoluyla ortak temalar, örüntüler ve ilişkiler etrafında sınıflandırılmıştır. Araştırmada yapılan kodlamalar çalışmanın sistematik veri analizinin derinlemesine anlaşılmasını hedeflenmiş, “K” katılımcıları temsil ederken, parantez içinde verilen veriler ise şehir ve yaşı temsil etmektedir. Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde yaş aralığının 24 ila 72 arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu veri, bizlere hem çok genç yaşta atık toplama işine dahil olanların hem de ileri yaşlarda geçim kaygısıyla mecburen bu işte çalışan kadınların örnekleme yer aldığını göstermektedir.

Görüşülen kadınların büyük çoğunluğu evli olmakla birlikte bazıları eş kaybı, savaşta aile bireylerini yitirme, eş tarafından terk edilme ya da aile birliğinin dağılması

gibi zorlayıcı koşullarda hayatlarını sürdürdükleri gözlemlenmiştir. Buna ek olarak örneklemimizde yer almayan fakat bu işe başlayan 18 yaş altı bireylerin de ailesiyle birlikte atık toplama işine dâhil olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcıların tamamı aile ekonomisine katkı sunmak ve ortak ihtiyaçları karşılamak için bu sektöre dahil olmuşlardır. Katılımcıların günlük kazançları 200 ile 1000 Türk lirası arasında değişmektedir. Atık maddelerin cinsine ve günlük çalışma saatlerine bağlı olarak bu kazanç değişmektedir.

Kadınların önemli bir bölümü, çok çocuklu olup katılımcıların 3–11 arasında değişen çocuk sayıları dikkat çekmektedir. Birden fazla katılımcı, çocuklarından birini savaşta kaybettiğini belirtmiştir. Görüşmelerde bazı kadınların çocuklarına ilişkin bilgileri cinsiyete göre ifade ettiği, özellikle ilk etapta kız çocuklarını "çocuk" olarak saymama eğilimi gösterdiği gözlemlenmiştir; bu durum toplumsal cinsiyet algılarının aile içindeki yansımalarını göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte katılımcılardan biri hariç kalanların tamamı eğitim sürecine dahil olmadığını (okumadığı şeklinde) beyan etmiştir.

Bu demografik özellikler, araştırmada yer alan kadınların göç sürecindeki kırılganlık düzeylerini, hane içi sorumluluklarını, çalışma zorunluluklarını ve atık toplama sektörüne dahil olma nedenlerini anlamak açısından kritik bir arka plan sunmaktadır. Dolayısıyla kadınların güvenlik algıları, görünmeyen emek pratikleri, göç deneyimleri ve dayanışma ağlarına ilişkin derinlemesine bulguların yorumlanmasında bu demografik yapı belirleyici bir bağlam oluşturmaktadır.

4.2. Toplumsal Algı ve Sosyal Kabul

Göçmen kadınlar, atık toplama işinde çalışırken yalnızca ekonomik zorluklar ya da fiziksel zorluklarla değil, aynı zamanda toplumun bu işe ve kendilerine yönelik algıları ile de mücadele etmek zorundadır. Atık toplama işi çoğu kişi tarafından değersiz ya da “kirli” bir iş olarak görüldüğü için kadınlar yaptıkları iş nedeniyle sık sık dışlanmakta veya küçümsenmektedir. Göçmen olmaları bu durumu daha da güçleştirerek ayrımcılık deneyimlerini artırmaktadır. Görüşmeler, kadınların çoğunun hem iş yerinde hem de sokakta toplumdan olumsuz tepkiler aldığını ve bu durumun onların kendilerini güvensiz, değersiz veya görünmez hissetmelerine yol açtığını göstermektedir. Bu nedenle aşağıda

yer alan alt temalar, kadınların toplumsal algıyla karşılaştıkları durumları ve yaşadıkları ayrımcılık biçimlerini daha ayrıntılı şekilde ele almaktadır.

4.2.1. İnsanların bakış açısı

Toplumsal algı ve sosyal kabul bağlamında atık toplayan göçmen kadınlar, çevrelerindeki insanların kendilerine farklı şekillerde baktıklarını gözlemlediklerini aktarmaktadır. Bazı katılımcılar, küçümseyici ve acıma dolu bakışlarla karşılaştıklarını belirtirken bazıları ise bu durumu kabullenmiş ya da dini bakış açısı ile mevcut duruma dair görüşlerini beyan etmiştir:

K2: “Bazen bize diyorlar niye çöpleri karıştırıyorsunuz, her yer kirli. Bende diyorum ne geliyorsa Allah’tan, yapacak bir şey yok.”(Batman,28)

Katılımcı bu sözleri ile yaşadığı travmatik bir duyguyu, yaratıcı ile ilişkilendirerek hayata tutunma sürecine ilişkin duygularını ifade etmektedir. Katılımcının doğduğu topraklarda yaşanan çatışmaların var ettiği psikolojik yükü, “Ne geliyorsa Allah’tan, yapacak bir şey yok.” sözleri ile azaltmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bir diğer katılımcı atık toplayıcılığında kadın olmaktan kaynaklı eleştirilere değinirken başka bir katılımcı ise yaptıklarının bir hayat mücadelesi olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

K7: “Senin çalışan haramdır dediler bana, çalışma. Bazen elden para veriyorlar uzaktan bakıyorlar (hüzünlü bakışlar).” (Diyarbakır,27)

Katılımcının tüm zorluklara rağmen yaşam mücadelesinde, etik kuralları gözeterek hırsızlık yapmadığını, helal kazanç olduğunu vurgulamakta, içinde bulunduğu toplumun yardımseverliğine değinmektedir.

K3: “Ağır oluyor arabamız uzak yerlere gidiyoruz, gelene kadar çok yoruluyoruz; bazen laf atanlar oluyor çöp toplamayın diyorlar, pis diyorlar ama biz ekmeğimizi kazanıyoruz, hırsızlık yapmıyoruz, dilenmiyoruz. Bazen hayır yapıyorlar, bize para veriyorlar ama biz dilenmiyoruz.” (Batman,50)

Toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın yüzeysel bir yansımasının gösterildiği bu sahada birey geçici çözümlerle evine dönmektedir. Derin bir sosyal eşitsizlik ve hak temelli yoksunluğun yaşandığı bu alanda katılımcılar halkın yardımlarıyla geçindiklerini fakat insanların onlara acıyarak baktıklarının da farkında olduklarını dile getirmektedirler.

K9: “Yardım ediyorlar genelde; aslında acıyorlar, biliyorum. Bazen harçlık veriyorlar çocuklara, burada oturduğumu herkes biliyor artık, bazen elbise getiriyorlar çocuklara.”(Diyarbakır,30)

Yardım teklifleri, göçmen kadınların toplumsal ortamda geçici bir güvenlik ve kabul hissi yaratmakta ancak bu durum kalıcı bir toplumsal uyum olduğunu göstermemektedir.

K12: “Bazen para veriyor, bazen sadaka veriyorlar; insanlar iyi, merhametli. Bazen de çocuklara eşya veriyorlar, ayakkabı alan biri olmuştu. Çok şükür kötü zamanlar geçti; evimiz yoktu, bize ev vermiyorlardı, şimdi baktılar biz kötü değiliz, bizi seviyorlar.” (Urfa,24)

Göçmenlere karşı yapılan bu tarz sosyal yardımlaşmanın toplumsal eşitsizliği bir nebze olsun dengelemeye çalışırken toplumda güven duygusunu yeniden yarattığı gözlenmiştir. Bireyler arasında gelişen dayanışma, toplumsal dayanışma ağlarını geliştirmektedir.

K8: “Artık insanlar da alıştı aslında. Suriyeliler daha çok bu işi yapıyor, onların bu işi yapmaları bizi de cesaretlendirdi. Aslında ben beş yıldır bu işi yapıyorum ama önceden de görüyordum bu işi yapanları.” (Diyarbakır,55)

Kadınlar kendi iş alanındaki güçlüklerini aktarırken başka kadınların eylemlerinden ilham alarak toplumsal alanda hareket etme cesaretlerini anlatmaktadırlar. K8’nin sözleri, göçmen topluluklar arasındaki model alma ve dayanışma mekanizmalarını yansıtırken Suriyeli göçmenlerin bu işi yapması, diğer göçmen kadınlar için bir referans noktası oluşturmakta ve toplumsal olarak “Bu işi yapmak normal.” hatta “Bu işi kadınların yapması da normal.” algısını güçlendirmektedir. Bu durum, aynı zamanda toplumsal normların ve ön yargıların göçmen gruplar tarafından dönüştürülmesini sağlamaktadır.

K7: İlk geldiğimizde çok kötüydü. Dil bilmiyorduk. Kimse bizimle konuşmuyordu. Ev vermek istemiyordu. Yoldan geçerken herkes kötü bakıyordu ama şimdi alıştı herkes.” (Diyarbakır,27)

Bu cümle, dil bariyerinin göçmen kadınların toplumsal uyumundaki anahtar rolünü ortaya koymaktadır. Dil bariyeri, sadece iletişim sorununa yol açmamakta; aynı zamanda güvenlik, sosyal destek ve ekonomik fırsatlara erişimi de sınırlamaktadır. Bu doğrultuda yaşanan yerleşim yerlerinde karşılaşmalar arttıkça göçmen kadınlar kendisine söylenen cümlelerden bir çıkarım yapamayabilir, böylece söylenen cümlelerin tehdit oluşturup oluşturmadığını bilemediğinden kendini güvende hissetmeyerek özgüven problemi yaşayabilir.

4.2.2. Toplumsal dışlanma ve uyum

Atık toplayıcı göçmen kadınların şehir yaşamındaki toplumsal deneyimleri; çoğu zaman görünmezlik, damgalanma ve toplumsal dışlanma eksenlerinde şekillenmektedir. Kadınlar hem “Suriyeli” hem de “atık toplayıcı” kimlikleri nedeniyle çifte dışlanmaya maruz kalmakta. Bu durum onların şehirle kurdukları ilişkiyi, gündelik pratiklerini, halkla bütünleşme süreçlerini ve güvenlik algılarını doğrudan etkilemektedir.

K7: “Bana neden çalışıyorsun, evine git, diyen oluyor; bazen ya da neden geldiniz savaşıydınız diyorlar ama nasıl kalabilirdik ki küçük çocuklarım var, yara aldık ben ve kocam. Çocuklarıma ne olacaktı, onları kime bırakabilirdim ki insanlar sokakta zavallı gibi bakıyor ama ben sadece çalışıyorum bu kadar.” (Diyarbakır,27)

Göçmenlere yönelik yapılan eleştirilerin çoğu ekonomik ve toplumsal sorunların gerçek nedenlerini görünmez kılarak sorumluluğu göçmen gruplara yükleyebilmektedir. Oysa göçmenler, çoğu zaman karşılaştıkları dışlanma ve olumsuz cümlelere rağmen emekleriyle toplumsal hayata tutunmaya çalışan, ekonomik kalkınma süreçlerine katkı sunan bireylerdir. Özellikle sanayileşme süreci ve Avrupa’nın kalkınması göçmen bireylerle ilişkilendirildiğinde bu söylemin önemi ortaya çıkmaktadır.

K3: “İyi insanlar ama bazen bize diyorlar: Niye çöp topluyorsunuz? Çöp değil bunlar, karton pis değil. Pis bir şey yapıyoruz sanki; elhamdülillah ekmeğimizi kazanıyoruz, pis bir şey değil.” (Urfa,62)

Katılımcıların aktarımlarında, Suriyelilere yönelik toplumsal ön yargılar ile atık toplayıcılığı mesleğine ilişkin olumsuz algıların birleştiği görülmektedir.

K3:“Geldiğimizde Türkçeyi doğru düzgün bilmiyorduk, kimse bize iş vermek istemiyordu.” (Batman,50)

Kadınlar, sokakta çalışırken sıklıkla eleştiri, hakaret, küçümseme, acıma, görmezden gelme veya ırkçı söylemlerle karşılaştıklarını dile getirmektedirler. Bu söylemler, göçmen kadınların topluluk içinde kendilerini güvende hissetmediklerini, aksine toplumun belirli kesimleri tarafından, rahatsızlık kaynağı veya “tehlikeli” bir grup olarak konumlandırıldıklarını söylemektedirler.

K5: “Türkçe bilmediğimiz için kimse bizi işe almadı. 6 kız 5 erkek kardeşiz, kalabalık bir aile olduğumuz için para lazımdı; abim bu işi yapıyordu, gelin siz de benimle çalışın dedi, öyle başladık.”(Batman,28)

Bu söylemler, göçmen kadınların toplumsal uyum sürecinde dil bariyerinin merkezi rolünü ve dil üzerinden işleyen dışlanma mekanizmalarını görünür kılmaktadır. Dil bariyerinden kaynaklı iş bulamama ve toplumdan dışlanma deneyimlerini dile getiren göçmen kadınlar, uyum eksikliğini bireysel bir yetersizlikten ziyade, yapısal dışlanma pratiklerinin bir sonucu olarak deneyimlenmekte; bu bağlamda dilin, uyumun anahtarı olduğu kadar dışlanmanın da en güçlü sınır çizgilerinden biri olarak işlev gördüğünü ifade etmektedirler.

4.2.3. Yardım ve dayanışma: Yerel halkın maddi veya manevi yardımları

Toplumsal kabulün düşük olduğu, göçmenlere yönelik ön yargı, damgalama ve dışlama pratiklerinin yoğunlaştığı toplumlarda göçmenlerin uyum süreci daha uzun ve zor bir hâl alabilmektedir. Bu tür baskılar, göçmen kadınların sosyal alanlardan geri çekilmesine, kamusal görünürlüklerini azaltmalarına ya da yalnızca kendi etnik ve aile içi dayanışma ağlarına yönelmelerine kısacası kendi habituslarında yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu durum toplumla bütünleşik olma ve dil öğrenme sürecine ket vurmaktadır. Bununla birlikte yerel halktan gelen olumlu tutumlar ise maddi veya manevi yardımlar ve gündelik hayatta kurulan küçük iletişim pratikleri, göçmenlerin topluma katılımını kolaylaştıran önemli destek mekanizmaları olarak ortaya çıkmaktadır.

K5: “ Bize çok yardım ediyorlar, çok şükür ama ilk geldiğimizde bize diyorlardı: Gidin, ne yapıyorsunuz burada. Biz diyorduk siz bilmiyorsunuz, savaş var orada; ev yok, su yok, elektrik yok. Allah kimsenin başına getirmesin.” (Batman,28)

Toplumun göçmenlerle kurduğu maddi ve manevi bağın, yalnızlık ve çaresizlik duygularının yerine şükür duygusunu getirdiği gözlemlenmiştir.

K12: “Bazen para veriyorlar, sadaka veriyorlar; insanlar iyi merhametli bazen de çocuklara eşya veriyorlar. Ayakkabı alan olmuştu.” (Urfa,24)

Burada yerel halkın sürece yardımcı olması, göçmen kadınların çalışma koşullarını kolaylaştırmaktadır. Küçük jestler, kadınların kent yaşamında tutunmasını doğrudan etkileyen dayanışma pratikleri olarak değerlendirilebilir.

K3: “Namazdan sonra çıkıyoruz, Batman park etrafındaki kahvelere gidiyoruz. Bize şişe, kâğıt, plastik topluyorlar; bazen de eşya veriyorlar, geçen gün bize dondurma verdiler.” (Batman,50)

Katılımcıların anlatıları, yerel halkın sağladığı yardımların yalnızca ekonomik bir destekten ibaret olmadığını; atık topladıkları mekânlarda lokantadan yemek, giyim mağazasından kıyafet, kafeden dondurma ya da tatlı gibi elde olanı paylaşma biçiminde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu yardımlar, göçmen kadınlar açısından aynı zamanda insani bir temas kurulması, görülme ve tanınma hissinin güçlenmesi ve kimi zaman da kabul edilme anlamına gelmektedir. Bu tür yardımlar, kadınların kendilerini tamamen yalnız ve dışlanmış hissetmelerini engelleyen küçük ama anlamlı destekler olarak değerlendirilebilir.

K5: “ On yıldır buradayım, hiç sıkıntı yaşamadık. Çok şükür Batman çok iyi, insanları çok iyi. Bizi görünce yardım etmek istiyorlar. Para veriyorlar. Bize naylon, kâğıt topluyorlar; herkes tanıyor artık bizi.”(Batman,28)

K5’in sözleri ise, maddi destekten ziyade güvenlik, sükûnet ve barış içinde yaşama hissinin kadınlarda yarattığı iyileştirici etkiye işaret etmektedir:

K5: “Elhamdülillah iyiyim, mutluyum. Savaş korkusu yok, evimizdeyiz, birlikteyiz. Daha ne isterim?” (Batman,28)

Genel olarak katılımcıların deneyimleri, dayanışmanın iki temel boyutunu ortaya koymaktadır:

Maddi dayanışma: Para, eşya, çocuklara yönelik yardımlar, biriktirilmiş atıkların kadınlara verilmesi.

Manevi dayanışma: Güvenli bir ortamda yaşama hissi, merhamet, insani temas, teşvik edici tavırlar ve arkadaşlıklar.

4.3. Mesleki Tercihler ve Çalışma Koşulları

Mesleki tercihler, bireylerin ekonomik zorunluluklarını, eğitim olanaklarını, toplumsal cinsiyet rollerini ve yaşadıkları sosyal çevreyi, yakından etkilemektedir. Özellikle dezavantajlı gruplar için meslek seçimi çoğu zaman kişisel ilgilerden ziyade geçim kaygısı, aile sorumlulukları ve mevcut iş imkanları doğrultusunda şekillendirmektedir. Bu durum, mesleki tercihlerin bireysel bir seçim olmanın ötesinde, yapısal koşullar ve toplumsal eşitsizlikler tarafından belirlendiğini göstermektedir.

4.3.1. İş memnuniyeti ve motivasyon

Atık toplayıcı göçmen kadınlar, atık toplama işini çoğunlukla ekonomik zorunluluktan dolayı yürütmelerine rağmen, ev içi sorumluluklarını yönetebilme ve çocuklara yeterince zaman ayırma gibi toplumsal cinsiyet temelli rollerinde çalışma koşullarının sağladığı (yorulduklarında bırakabilme) esneklik nedeniyle bu işi bazı yönleriyle olumlu değerlendirmektedir. Kadınların ev içi sorumluluklarının fazla olması ve çocuk bakımının büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenilmesi esnek çalışma imkânlarını onlar için daha anlamlı kılmaktadır. Bu nedenle atık toplama, emek yoğun bir iş olarak görülmekle birlikte; zaman yönetimi, bağımsız çalışma ve kimseye hesap vermeme gibi özellikleri sayesinde katlanılabilir ve tercih edilebilir bir faaliyet alanına dönüşmektedir.

K1: “Hayır, işimi seviyorum. Bi sıkıntım yok.”(Batman,72)

Bu ifade, katılımcı açısından (yaşına rağmen) işin sürdürülebilir olduğunu ve işiyle ilgili genel olarak memnuniyet hissettiğini göstermektedir.

K2 ise esnekliğin en önemli avantajını, çalışma saatlerini kendi ihtiyacına göre düzenleyebilmek şeklinde aktarmaktadır:

K2: “Başka işlerde çalıştım ama çocuklarım durmuyordu küçüktü. Bir kere bir kahvede bulaşık yıkamaya gittim, sabah gidiyordum akşama kadar çalışıyordum, kocam çocuklara bakamıyordu. İşi bırak dedi bende bıraktım. Adam paramı da vermedi. Ben de bu işe başladım istediğim zaman gidiyorum, istemediğim zaman eve geliyorum.” (Batman,28)

Kadınların iş ve ev yaşamı arasında kurduğu denge açısından bu özgürlük alanı, kritik bir öneme sahiptir. Benzer şekilde K3 de işin zorluğuna rağmen esnekliğin rahatlık sağladığını vurgulamaktadır:

K3: “İşim iyi, zaten bu işe günde bir kere ya da iki kere çıkıyorum. Ama işe gittiğimde bütün gün ayaktayım, çok yoruluyorum. Daha önce başka işte çalıştım. Çamaşır suyu fabrikasıydı bende alerji yaptı, rahatsız etti diye bıraktım. Bu işte kimseyle konuşmak zorunda kalmıyorum, istediğim zaman çıkıyorum, evime geliyorum. O yüzden bu daha rahat bir iş.” (Batman,50)

Bu anlatı, fiziksel güç gerektiren işlerde bile zaman kavramının kadınlar için önemli bir mekanizma olduğuna işaret etmektedir.

K5’in ifadesi ise işin bağımsız olması ve güvendikleri kişiler ile işe çıkılması göçmen kadınlarda yarattığı genel güven ve rahatlık hissini yansıtabilmektedir:

K5: “Kimse bize karışmıyor, istediğimiz zaman çıkıyoruz, kardeşlerimizle birlikte gidiyoruz korkmuyoruz, endişe de etmiyoruz.” (Batman,28)

Fiziksel zorlukların varlığına rağmen esneklik sayesinde işin daha katlanılabilir hâle geldiğini belirtilmiştir. Kadınların kendi çalışma ritimlerini belirleyebilmesi hem psikolojik rahatlık hem de aile içindeki rollerini sürdürülebilir şekilde yerine getirme anlamında önemli bir avantaj sağlayabilmektedir.

K1: “Arabayı çekerken zorlanıyorum. Şişelerin içinde su bırakıyorlar ağır oluyor. Boşaltıyoruz bazen ama ağır oluyor yine de. Toplarken eldiven kullanıyoruz ama zaten çöplerden toplamıyoruz kahvelerden alıyoruz. Ama bazen etraftan alıyoruz.” (Batman,72)

Atık toplayıcılığı kadınlar açısından değerlendirildiğinde hem toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği yükler hem de yük açısından ağır bir iş olması çok katmanlı bir alanda emek verildiğini göstermektedir.

K5: “Pet şişelerin içinde su olduğunda ağırlaşıyor araba, o yüzden tek tek açıp içini boşaltmamız gerekiyor, elimizde sıkarsak arabada daha çok yer açılıyor ama bazen zamanımız olmuyor hızlı hızlı toplamazsak başkası alabilir çünkü araba ağırlaşıyor o zor bir de sıcaklarda bu kadar yer dolaşmak bu yükte çok zor.” (Batman,28)

Atık toplama işinin her ne kadar fiziksel zorluklar, ağır yükler, uzun yürüme mesafeleri ve sağlık riskleri belirgin olsa da kadınlar, aynı zamanda bu işin esnekliği sayesinde işin daha katlanılabilir hâle geldiğini vurgulamaktadır.

K2: “Başka işlerde çalıştım ama çocuklarım durmuyordu küçüktü. Bir kere bir kahvede bulaşık yıkamaya gittim sabah gidiyordum akşama kadar çalışıyordum kocam çocuklara bakamıyordu. İş bırak dedi bende bıraktım. Adam paramı da vermedi. Bende bu işe başladım. Şimdi istediğim zaman gidiyorum istediğim zaman eve geliyorum.” (Batman,28)

Görüşmeler, başka işlerde çalışan kadınların bir süre sonra bu işlerden ayrıldığını, bunun temel nedeninin ise belirli bir mesai kavramına bağlı kalıp evini ve çocuklarını ihmal etmek istememeleri olduğu söylenebilir. Bu durum, göçmen kadınların emek piyasasında karşılaştıkları yapısal eşitsizlikler düşünüldüğünde atık toplama işini bir tür zorunlu ama yönetilebilir geçim stratejisi olarak konumlandırmalarına yol açmaktadır.

4.3.2. Alternatif iş olanakları ve sınırlılıklar: Diğer işlerde çalışma deneyimleri, dil ve yetenek engelleri

Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda atık toplayıcı göçmen kadınların iş gücü piyasasında düşük vasıflı, esnek ve enformel işlere yönelmelerinin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda dil bariyeri, toplumsal kabul ve uyum problemlerinden kaynaklandığı gözlenmiştir.

K4: “Ev temizliğine de gidiyorum. Kocam Suriye’de boya yapıyordu, evimiz vardı arabamız vardı.” (Batman,35)

Geçmişe yönelik özlem, bugünün belirsizliğinde bireye zihin dünyasında güven duygusunu yaşatabilmektedir.

K2: “Bir kere bir kahvede bulaşık yıkamaya gittim sabah gidiyordum akşama kadar çalışıyordum kocam çocuklara bakamıyordu. İşi bırak dedi bende bıraktım. Adam paramı da vermedi.” (Batman,28)

Bu durum, göçmen kadınların iş piyasasındaki konumlarını ve toplumsal uyum süreçlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunabilir. Bazı katılımcılar geçmişte farklı işlerde çalışmayı denemiş ancak formel iş piyasasında karşılaştıkları sömürü, dil bariyeri ve güvencesizlik gibi çeşitli engeller nedeniyle bu alanlarda tutunamamışlardır.

K12: “Başka iş de isterdim ama çocuklarımı bırakacak kimsem yok, kimse bana böyle iş vermez.” (Urfa,24)

Aile bireylerinden uzakta olmak bireyi yalnız hissettirmekte; maddi kaygılar ve çocuklar için güvenli bir alan bulma kaygısı, kadının kendi varlığına yabancılaşmasına neden olmaktadır.

K3: “Başka bir iş bilmiyorum kim beni niye işe alsın. Yaşlı bir kadını burada duruyorum, yorulursam eve gidiyorum. Türkçe bilmiyorum kimse bana iş vermez.” (Urfa,62)

Göçmen kadınlar dil bariyeri nedeniyle istihdam fırsatlarına erişimde sınırlılıklar yaşadıklarını belirtmiş ve dil becerilerinin iş piyasasındaki belirleyici rolünü vurgulamışlardır.

4.3.3. Fiziksel ve duygusal yük

Katılımcılar, atık toplama işinin fiziksel ve duygusal olarak ciddi bir yük getirdiğini vurgulamışlardır. İşin ağır, yorucu ve hijyenik olmayan durumda olması, uzun

sürekli sokak çalışmaları, sıcak hava koşulları ve sürekli hareket halinde olmayı gerektirmesi, küçük çocukların da bu duruma eşlik etmesi, katılımcılarda yorgunluk, bel ağrıları, tansiyon, fıtık, enfeksiyon gibi çeşitli sağlık sorunları görülmesine yol açabilmektedir.

K1: “ Arabayı çekerken zorlanıyorum. Şişelerin içinde su bırakıyorlar ağır oluyor. Boşaltıyoruz bazen ama ağır oluyor yine de .” (Batman,72)

K2: “Bazen bana diyorlar sen neden çalışıyorsun, kocan çalışsın. Diyorum, fıtık var, sakattır mecbur ben çalışacam ben iyiyim çünkü.”(Batman,28)

Erkeklerin çalıştığı, kadınların ev içi sorumluluklarını yerine getirdiği toplumsal düzlemde, kocanın çalışmadığı, ev içi ekonomiden kadının sorumlu olduğu düzleme geçildiği bu süreçte aile içindeki rollerin ve güç dengelerinin yeniden kurulduğu gözlenmiştir. Bu durum, kadının üzerindeki sorumluluk yükünü artırırken toplumsal cinsiyet normlarının kadın emeği üzerindeki baskısını da daha görünür hale getirebilmektedir.

K3: “Ağır oluyor arabamız, uzak yerlere gidiyoruz gelene kadar çok yoruluyoruz. Bazen laf atanlar oluyor, çöp toplamayın, diyorlar; pis diyorlar ama biz ekmeğimizi kazanıyoruz, hırsızlık yapmıyoruz, dilenmiyoruz bazen hayır yapıyorlar bize para veriyorlar ama biz dilenmiyoruz.” (Batman,50)

Ayrıca işin çocuk bakımı ve aile sorumluluklarıyla eş zamanlı yürütülmesi, özellikle destek ağlarının sınırlı olduğu durumlarda, duygusal yükü artırmaktadır. Bu bulgular, atık toplayıcı göçmen kadınların hem fiziksel hem de psikososyal dayanıklılık gerektiren bir iş ortamında yer aldıklarını ve işin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sağlık ve yaşam kalitesi açısından da zorluklar barındırdığını göstermektedir.

K7: “Arabamız ağırlaşıyor çocukları da içine koyuyorum. Sıcakta arabayı çekmek çok zor. Ayağım da ağrıyor ameliyat oldum ama dinlenemiyorum iyileşemiyorum.” (Diyarbakır,27)

K9: “Çocuklarla arabaları taşımak çok zor oluyor. Arabaya onları bıraksam, hem çok şişe toplayamıyorum hem de ağır oluyor. Araba yanımda ellerini tutsam her biri bir yere gidiyor, arabayı taşısam bu sefer şişe toplayamıyorum. Görüncem olmasa çok zor bu işi yapmam.” (Diyarbakır,30)

Çok çocuklu olmak ve çocukları bırakacak güvenli bir alanın olmaması kadınların çalışma süreçlerini engellemektedir. Bunun yanı sıra anneleri ile birlikte sokakta atık araçları yanında yer alan çocuklar da zaman zaman duygusal açıdan (acıma,dilenme gibi) istismarının aracı haline dönüş(türül)ebilmektedir.

K12: “Arabayı çekmek, çocukları yanımda götürmek... Hepsi küçük 2, 3, 5, yaşında küçükler diğeri 6 aylık biri kolumda diğerleri arabadan çekmek zor oluyor.” (Urfa,24)

Kadınların hem ev içi sorumlulukları, çocuk bakımı hem de çalışma zorunluluğu gibi ağır yüklerin altına girmeleri, fiziksel ve duygusal tükenmişliği artırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da derinleştirmektedir.

4.4. Aile ve Bakım Sorumlulukları

Göçmen kadınlar, hem ev içi sorumlulukları hem de çocuk bakım sorumluluklarını atık toplama işinin yükü ile eş zamanlı yürütmek zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. İşin esnekliği bir nebze rahatlama sağlasa da sokakta uzun saatler geçirme, sıcak ve zorlu çalışma koşulları ile evdeki bakım yükünü dengelemek katılımcılar için önemli bir zorluk oluşturmaktadır. Bu durum, göçmen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde hem ekonomik hem de bakım emeği yükünü aynı anda üstlendiklerini, iş piyasasındaki düşük vasıflı ve esnek işlerde çalışmanın aile içi sorumluluklarla olan etkileşimini anlamak açısından önemlidir. Dolayısıyla aile ve bakım sorumlulukları; kadınların iş deneyimlerini, iş seçimlerini ve toplumsal uyum süreçlerini doğrudan etkileyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Göçmen kadınlar açısından uyum süreci daha karmaşık bir yapı göstermektedir. Kadınların hem toplumsal cinsiyet rolleri hem de bakım emeği sorumlulukları, yeni ülkeye uyumda ek zorluklar yaratabilmektedir. Dil öğrenme fırsatlarına erişememe, ev içi roller nedeniyle sosyal alanlara çıkamama, güvencesiz işlerde çalışma ve ayrımcılık deneyimleri kadınların toplumsal hayata katılımını sınırlandırabilmektedir. Bu durum 3 alt başlıkta ele alınmaktadır:

4.4.1. Çocuk bakımı ve sorumluluklar

Atık toplayan göçmen kadınların çalışma saatleri ve düzenini, büyük ölçüde üstlendikleri bakım sorumlulukları belirlenmektedir. Kadınlar çocuk bakımı, yaşlı ve engelli bakımı, aile bireylerine yönelik bakım ve ev içi sorumlulukların yükünü, iş yaşamlarıyla birlikte taşımaktadırlar.

K12: “Sabahtan çıktığım zaman temizlerim evimi, döndükten sonra yemek yaparım, çocukları doyururum. Annem babam Suriye de bakacak kimsem yok çocuklar daha okula gitmiyor.” (Urfa,24)

Bu ifadeler, kadınların çalışma kararlarında çocuk bakımının belirleyici bir rol oynadığını ve atık toplama işinin esnekliğinin onların bu sorumlulukları sürdürebilmesi açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

K7: “ Eve de ben bakıyorum, çocuklara da. İşe de gidiyorum. Çok zor oluyor ama kimsem yok burada. Kocam çalışmıyor. Ama şükür bakıyorum çocuklarıma.” (Diyarbakır,27)

Katılımcıların anlatıları, çocuk bakımı aile sorumlulukları gibi kadına yüklenen kalıplaşmış çalışma pratiklerini doğrudan şekillendirdiğini gösterebilmektedir.

4.4.2. Yaşlı ve engelli bakım yükü

Kadınların bakım yükü yalnızca çocuklarla sınırlı değildir; engelli bireyler, yaşlanan ebeveynler ve kronik hastalığı olan akrabalar hatta savaş nedeni ile yaralanan sakat kalan eş için üstlenilen bakım işleri de çalışma yaşamlarını ve günlük rutinlerini etkileyebilmektedir:

K5: “Bir tane çocuk var evde engelli, adı Melek. Biz ona bakıyoruz, abimin çocuğu. İki taneydi, ikisi de engelli birisi 4 yaşında vefat etti.” (Batman,28)

K1: “Şeker yüzünden parmakları kesilen bir kardeşim var, bir de kardeşim boşandı onun küçük kızını bizimle yaşıyor, bir de annem ve nenem var, yaşlılar.” (Batman,72)

K7: “ Kocam yürüyemiyor, ona ben bakıyorum.” (Diyarbakır,27)

Bu ifadeler, kadınların hane içindeki çok yönlü bakım yükünü üstlendiklerini ve bu yükün hem çalışma sürelerini hem de iş tercihlerini doğrudan şekillendirdiğini göstermektedir. Ayrıca söz konusu şartların hayat kalitelerini düşürdüğü gözlemlense de göçmen kadınlar tüm zorluklara rağmen genel anlamda bireysel ihtiyaçlarını dile getirmeme noktasında bir yaklaşım sergilemişlerdir.

4.4.3. Ailenin çalışma kararlarına etkisi

Göçmen kadınların anlattıkları, aile içi ilişkilerin ve hane içindeki sorumluluk dağılımının, kadınların çalışma kararlarındaki koşulları doğrudan şekillendirdiğini göstermektedir. Eşlerin talepleri, aile bireylerinin bakım ihtiyaçları ve birlikte yaşama zorunluluğu, kadınların iş tercihlerini hem sınırlandırmakta hem de belirli işlere yönlendirebilmektedir. Bu durum, kadınların ekonomik faaliyetlerini çoğu zaman kendi isteklerinden ziyade hane içi zorunluluklara göre düzenlemelerine neden olabilmektedir.

K3: “ Eşim bir şey demiyor, hasta zaten bir şey dese bende derim, o zaman kalk sen çalış.” (Urfa,62)

K2: “Bir kere bir kahvede bulaşık yıkamaya gittim, sabah gidiyordum, akşama kadar çalışıyordum. Kocam çocuklara bakamıyordu; işi bırak, dedi, bende bıraktım, adam paramı da vermedi.” (Batman,28)

Kadınların bir kısmı, eşlerinin beklentileri doğrultusunda önceki işlerini bırakmak zorunda kaldıklarını ifade ederken bir kısmı ise evdeki hasta veya engelli bireylerin bakımını üstlendikleri için daha esnek çalışma imkânı sunan atık toplama işine yönelmişlerdir.

K9: “Eşim yetişemiyor, kazandığı para yetmiyor, mecbur ben ve görümcem işe çıkıyoruz. Ben çok gezmiyorum, zaten burada oturuyorum. (yaşları 2 ila 6 arasında değişen 3 çocuk yanında beş aylık biri de kucağında) Genelde insanlar yardım ediyor.(Diyarbakır,30)

Bazı kadınlar ise aile ile birlikte olmanın ve kadınların çalışmasının güvenlik duygusunu, çalışma yaşamına dair memnuniyetlerini artırdığını ifade etmektedirler:

K12: “Suriye’de kadınların çalışabileceği çok iş yok, orada çalışmıyordum ama burada kadınlar çalışıyor ve kimse bir şey demiyor.” (Urfa,24)

Kadınların çalışması ekonomik anlamda bağımsızlık sağlarken toplumsal cinsiyet rollerinin eşit dağıtılmaması nedeniyle çoğu zaman çok yönlü bir mücadele alanına dönüşebilmektedir.

K5: “ Kardeşlerimle birlikte kuaförde çalışıyorduk Suriye’de. Geldiğimiz yerde de çalışıyorduk, zaten babam vefat ettiği için çalışmak zorundaydık. Kadın kuaföründe çalıştık, sorun olmadı ama çalışan kadın azdır. Bize de leke gelmesin diye çok dikkat ettik.” (Batman,28)

Bu anlatılar, aile bağlarının ve hane içi dayanışmanın kadınların çalışma pratiklerinde hem sınırlayıcı hem de sürdürücü bir rol oynadığını, kimi zaman kadınların çalışma biçimlerini belirlediğini, kimi zaman ise yaşadıkları güçlükleri katlanılabilir kıldığını ortaya koyabilmektedir.

4.5. Taciz, Baskı ve Güvenlik Algısı

Taciz, baskı ve güvenlik algısı, göçmen kadınların gündelik yaşam deneyimlerinde iç içe geçen ve sürekli yeniden üretilen bir kırılganlık alanı oluşturabilmektedir. Özellikle kamusal alanda ve güvencesiz çalışma koşullarında maruz kalınan sözlü ya da fiziki taciz, kadınların kendilerini sürekli tehdit altında hissetmelerine neden olabilmektedir. Bu durum güvenlik algısını zayıflatmakta ve sosyal alanda görünümelerini azaltabilmektedir. Bu işteki kadın erkek eşitsizliği, dil bariyeri ve statü belirsizlikleri, taciz karşısında ses çıkaramama ya da durumu kabullenme gibi durumları beraberinde getirebilmektedir. Böylece güvenlik, fiziksel bir korunma meselesi olmanın ötesinde kadınların hareket alanını sınırlayan, mekân kullanımını ve gündelik pratiklerini şekillendiren toplumsal bir olgu hâline gelebilmektedir.

4.5.1. Sözlü taciz ve cinsel teklifler

Katılımcıların bazıları, sözlü taciz ve cinsel teklifler karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durumlar genellikle caddelerde veya iş yaptıkları alanlarda gerçekleşmiştir.

K3: “Bazen oluyor, evlenmek isteyen ya da başka şeyler teklif edenler oluyor ama gidin diyorum. İstemiyorum böyle kardeşlerimle mutluyum.” (Batman,50)

K12: “Oluyor tabi kocan gitti, evlenelim diyenler oluyor ama kocam gelecek biliyorum, boş veriyorum, duymuyorum.” (Urfa,24)

Eşin terk etme durumu, kadında yeni roller üstlenmeyi getirmekle birlikte toplumda “dul” kavramının ağırlığıyla da yüzleşmeyi beraberinde getirebilmektedir. Bu süreçte kadınlar hem anne hem baba rollerini üstlenirken aynı zamanda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalarak kişisel alanlarını korumak zorunda kalabilmektedir.

K5: “Bazen laf atanlar oluyor ya da bekâr olduğumuzu öğrenince evlenmek istediklerini söylüyorlar ama biz istemiyoruz. Kimse bize zorla bir şey yaptırmıyor ama. ” (Batman,28)

Sözlü taciz ve cinsel teklifler yaşansa da çoğu katılımcı, bağırma, polis çağırma ya da esnaftan destek alma gibi aktif olarak sınır koyma stratejisi geliştirdiklerini ifade etmiştir.

K2: “Evet çoktan yapıyorlardı, al sana para gel gidelim, diyorlardı. Ben de hadi oradan diyordum ya da yoldan geçenlere abi gelin, bakın bana ne diyorlar, diyordum. Yoluma bakıyordum. Bazen oluyor böyle şeyler ama sokaktan geçenler yardım ediyor.” (Batman,28)

Sözlü taciz, bireyin onurunu ve güvenlik duygusunu zedeleyen yaygın bir şiddet biçimidir; buna karşı geliştirilen toplumsal dayanışma pratikleri ise mağdurun yalnız olmadığını hissettirmede kritik bir rol oynayabilmektedir.

Bu tür tacizler, teklifler ya da çevreden gözlemlenen durumlar özellikle kadınlar için sosyal alanda güvenlik problemi yaratmakta ve stres unsuru olan bir faktör olarak algılanabilmektedir. Ancak genç ve bu işe yeni başlayanlar, Türkçeyi yeterince bilmeyenler ve Türkçeyi hiç bilmeyenler bu durumlardan daha fazla etkilenebilmekte; sokaklar onlar için korku, tedirginlik hissi yaşatabilmektedir.

4.5.2. Şiddet veya fiziksel tehdit deneyimleri

Fiziksel şiddet veya doğrudan tehditler daha nadir olsa da katılımcılar, çevredeki potansiyel risklerin farkında olduklarını belirtmişlerdir. Bazı bireyler, atık toplama alanlarının göçmenler arasında paylaşıldığı ve bu paylaşım alanları dışında faaliyet

yürütenlere karşı yapılan şiddet olaylarından etkilendikleri ve tedirgin olduklarını ifade etmişlerdir:

K3: “ Eskiden oluyordu ama şimdi herkes yerini biliyor. Biz yolun karşısına hiç geçmeyiz mesela orası başkalarının, burada olan bu işi yapan herkes de yabancı bizim gibi savaştan kaçıp gelenler.” (Batman,50)

Fiziksel şiddet deneyimleri nadir olmakla birlikte şiddete dair gözlemler ve söylentiler güvenlik algısını etkilemektedir. Katılımcılar, özellikle gece çalışırken tedirgin olmakta, insanların yoğun olduğu alanlarda çalışarak bir nebze olsun rahatlamakta fakat yine de dikkatli olmaları gerektiğini bildiklerini ifade etmektedirler.

K7: “ Erkekler bazen gelip kızıyor burası benim yerim, burada toplama, diyorlar; bağırıyorlar, korkutmaya çalışıyorlar ama topluyoruz yine de. Herkesin topladığı yer belli ben burada topluyorum ama arabası olanlar erkenden gelip hepsini topluyor bazen onlar daha hızlı arabalarından dolayı. Kadınların arabası yok çocuklarla birlikte zor oluyor, ağır oluyor, gücümüz yetmiyor bazen.” (Diyarbakır,27)

Göçmenler, cinsiyete dayalı baskı ve zorlukların yanı sıra erkeklerin üç tekerlekli motorlu araçlara ulaşımı ve kullanımından ötürü alanda atık toplamaya yetişememe ve psikolojik baskıya maruz kaldığını aktarmaktadır. Buna rağmen çalışmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir.

4.5.3. Korku, tedirginlik ve güvenlik stratejileri

Katılımcılar, sözlü taciz ve şiddet olasılıkları karşısında farklı güvenlik stratejileri geliştirmiştir. Bu stratejiler hem kendi güvenliklerini sağlama hem de ailelerini koruma üzerine odaklanmıştır.

K7: “ Gece ara sokaklara girince korkuyorum, tabii tek başıma çocuklarla bazen saatlerce sokaklardayım. Burada sahip çıkıyorlar bize, esnaf halk ama bazen laf söz eden oluyor, sana para verelim, çalışma diyen oluyor ama ben o kadın değilim, diyorum uzaklaşıyorum oradan.¹” (Diyarbakır,27)

¹ Bu görüşme esnasında bir esnaf yanımıza gelip ne olduğunu niçin göçmen kadınla konuştuğumu sordu ve görüşme bitene kadar kadının yanından ayrılmadı.

Katılımcılar çalıştıkları bölgelerde tanındıkça taciz ve saldırılara karşı özellikle esnaf ve orada ikamet eden sakinler tarafından dolaylı bir korunma imkanının var edildiğini ifade etmektedirler. Bu durum aynı zaman da her atık toplayıcının kendi toplama alanının oluşmasıyla da doğrudan alakalıdır.

K9: “Evet korkuyorum, çarşaf giyiyorum, gözlerimi tek açıkta bırakıyorum, evet bu benim inancım ama bu beni koruyor da kimse beni görmüyor gibi hissediyorum. Bazen gelip bize neden buradasınız, gidin diyorlar. Ya da laf atıyorlar, kötü şeyler söylüyorlar, bir şey yaparlar mı diye korkuyorum ama çok şükür kimse bir şey yapmadı. İnşallah yapmaz da.”(Diyarbakır,30)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere çarşaf, bazı atık toplayıcı kadınlar için kamusal alanda görünürlüğün azaltılmasına olanak sağlayan, taciz ve müdahalelere karşı kendilerini daha güvende hissetmelerinde bir koruyucu işlev görebilmektedir.

K1: “ İlk zamanlar çok korkuyordum, kocam gitti, zaten dul gibi bakıyor insanlar. Bana her şeyi yaparım, sanıyorlar hem çalışmalı hem kendime sahip çıkmalıydım tabi bunları düşünmek zor ama şimdi alıştım korkmuyorum.” (Urfa,40)

Bu bulgular, kadınların atık toplama işinde toplumsal cinsiyet temelli risklerle karşılaştığını ve taciz, baskı ile mücadelede aktif olarak farklı stratejiler geliştirdiğini, bunun dini ve toplumsal temelleri olduğunu gösterebilmektedir. Bu manada atık toplama işi sadece ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarına ve sosyal algılara karşı sürekli bir uyum ve direnç süreci olarak değerlendirilebilir.

4.6. Liderlik ve Organizasyon

Atık toplama sürecinde liderlik, organizasyon ve yetki ilişkileri, kadın katılımcıların iş deneyimini şekillendiren önemli bir boyut olabilmektedir. Veriler, katılımcıların çoğunlukla bağımsız çalıştığını, grup içi liderlik yapılarının sınırlı olduğunu ancak araç ve atıkların taşınma süreçlerinde belirli kişilerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda atık toplayıcı kadınlar (genelde evinin bahçesinde biriktirdikleri) atıkları haftada bir almaya gelen bir aracının olduğunu ifade etmektedir.

4.6.1. Grup içi liderlik veya sözcülük

Bazı durumlarda, bölgesel veya tanınmış kişiler “aracı” veya “temsilci” rolü üstlenmektedir:

K2: “Hüseyin diye birisi var, topladıklarımızı ona veriyoruz, bizim komşudur. Biz topluyoruz o da gelip alıyor bizden, yıllardır birlikte çalışıyoruz.” (Batman,28)

K5: “Yok kimseyi tanımıyoruz, sadece bu bölgede toplayan herkes birine teslim eder; o adam da paramızı verir bize kaç kilo topladıysak.”(Batman,28)

K11: “Bu atıkları verdiğimiz bir adam var, iyi biri, onunla iş yaparız.” (Urfa,62)

K12: “Yok araba benim kocamındı, zaten kendim topluyorum, kendim satıyorum. Kimseyi tanımıyorum zaten. Eğer arabanız sizinse lider sizsiniz eğer arabanızı kiraladıysanız kiraladığınız kişiye çalışırsınız.” (Urfa,24)

Katılımcılar, bir lider ya da iş yaptıran birilerinin olmadığını, (çekçek adını verdikleri araçların aracı kişilerden teminine bağlı olarak sadece atıkların o kişilere verilme zorunluluğundan söz etmiş) genel olarak işin gönüllü yapıldığını fakat geri dönüşüm fabrikaları ve kendileri arasında köprü görevi gören aracı kişiler olduğunu ifade etmektedir. Aracı kişilerin kazancı ve atık toplayıcı kadınlara karşı dürüstlüğü tartışılrsa da yerel bağlantılar ve güven ilişkisinin bu işin yürütülmesinde kritik rol oynadığı ortadadır.

4.6.2. Bağımsız çalışma ve bireysel karar alma

Atık toplayan göçmen kadınlar ifadelerinde genel olarak bağımsız çalıştıklarını, bir kişi ya da kişilere bağlı olmadıklarını ve günlük çalışma saatleri kararlarını bakmakla yükümlü oldukları aile bireyleri ve hava koşullarının etkisiyle kendilerinin aldıklarını ifade etmektedirler.

K9: “Yok kocam satar topladıklarımızı; ben kimseyi tanımam, konuşmam da.”(Diyarbakır,30)

K1: “Yok kimseyi tanımıyorum.” (Batman,72)

Bu durum, kadınların hem işin organizasyonu hem de kendi güvenlikleri için özerk bir alan geliştirdiklerini göstermekle birlikte bağımsız çalışma, özellikle güvenlik ve taciz risklerini yönetmede de stratejik bir rol oynayabilmektedir.

K1: “Araba benim değil, bunları verdiğim adamdan aldım; toplayıp ona götürüyorum. O da tartıyor, paramı veriyor.” (Urfa,40)

Fakat aracı (çekçek) olmayan, belli atık toplama yerlerinde bu aracı kiralayan göçmenler, topladıkları atıkları kiraladıkları yere götürmek zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Toplanan atık bu kişi ya da kişilerce tartılıp ücreti göçmen kadınlara verilmektedir. Bir nevi aracın kira bedeli olarak aracı kişiye çalışılmak durumunda bırakılmaktadır.

4.6.3. Araç kiralama veya toplama sürecinde yetki ilişkileri

Toplama süreci, çoğu zaman belirli kişilerle kurulan ilişkiler üzerinden yürütülmektedir:

K9: “Bir dükkân var, kocam hepsini toplayıp oraya götürüyor; arabalar da o adamın, bize kiralyor. 50 lira veriyor kocam haftalık. Biz de ona atık toplamak için çalışıyoruz.” (Diyarbakır,30)

Göçmen kadınlar, araç ve taşıma süreçlerinde aracı kişilerin belirlediği kurallar çerçevesinde hareket edebilmektedir. Bu ilişkiler, işin ekonomik yönünü doğrudan etkileyebilmekte, bağımsız karar alma yetisini sınırlandırabilmektedir. Ancak kadınlar, bu sınırlamalara rağmen toplama sürecini kendi hız ve zamanlarına göre organize etme noktasında özgür olduklarını ifade etmişlerdir.

K8: “Sabah erkenden çıkıyorum, belediye arabası gelmeden beş dakika geç kalsam ekmeğim gider; benim toplarım öğlene kadar sonra Vedat’a götürürüm, o da kilosuna göre paramı verir. Sonra akşam tekrardan çıkarım eğer hasta değilsem.” (Diyarbakır,55)

K2: “Kahvelere söylüyoruz, bize kaldırıyorlar; biz de akşamları topluyoruz. Birkaç gün bahçede sonra Hüseyin geliyor, alıyor bizden o da fabrikalara gönderiyor.” (Batman,28)

Atık toplayıcı kadınlar, formel bir liderlik yapısı bulunmazsa da yerel aracı kişiler veya tanıdıklar üzerinden dolaylı bir örgütlenme formu oluşabilmektedir. Katılımcılar çoğunlukla bağımsız çalışmakta, bireysel kararlar almakta fakat araç kendilerinin değilse araç ve taşıma süreçlerinde belirli kişilerle yetki ilişkileri üzerinden işlerini yürütebilmektedirler. Bu durum hem ekonomik hem de sosyal güvenliklerini sağlamak için geliştirdikleri stratejik bir organizasyon biçimi olarak da değerlendirilebilir.

4.7. Ekonomik Süreç ve Atık Yönetimi

Atık toplayıcı kadınlar ekonomik süreçleri hem işin örgütlenme biçimini hem de toplumsal statü ve bağımsızlık deneyimlerini şekillendirebilmektedir. Katılımcılar, atık toplama süreçlerini, gelir elde etme biçimlerini ve bu geliri aile içinde ihtiyaçlara nasıl dağıtıldığını ve güven ilişkilerini ifade etmektedir.

4.7.1. Toplanan atıkların süreci ve satışı

Toplanan atıklar, genellikle toplayıcıların kendi evlerinin bahçelerinde atıkları toplamaları ve belirli aracı kişilerin kendi araçları ile ev ev dolaşıp atıkları toplaması veya atık toplayıcıların topladıkları atıkları belirli toplayıcıların dükkânlarına bırakılması şeklinde aşamalardan geçerek ekonomik manada bir kazanca dönüşmektedir. Katılımcılar bu süreci şu şekilde ifade etmiştir:

K1: “Bizim karşı mahallede bir eskici var, eskiden beri tanıyoruz; o da başkasına satıyor.”
(Batman,72)

K12: “Sanayide bir adam var, ona götürüyoruz, bazen götüremiyorum; o da sağ olsun gelip götürüyor; herkes bahçesinde toplar gelip götürüyor, bize paramızı veriyor.”
(Urfa,24)

Aracılar, atık toplayıcılarla geri dönüşüm fabrikaları arasında köprü görevi görürken çoğu zaman emeğin değerini belirleyip sürecin devamını sağlamada rol oynayabilmektedir.

K1: “Araba benim değil, bunları verdiğim adamdan aldım; toplayıp ona götürüyorum. O da tartıyor paramı veriyor.” (Urfa,40)

Bu süreç, çoğu zaman araçlar üzerinden yürütülmekte ve kadınlar topladıkları atıkların tam değerini doğrudan kontrol edememektedir. Eğitim durumu ve dil yetersizliği katılımcıları çaresiz aracı kişilerin insafına bırakabilmektedir.

K11: “Bazen topluyorum bazen arabası olanlardan alıyorum; sonra bir adam var, gelip alıyor kağıtları 3,5’ten, naylonları 6,5’ten veriyoruz günlük ekmeğimiz çıkıyor elhamdülillah.” (Urfa,62)

Katılımcılar, kilosu veya türüne göre fiyatlandırmanın aracı kişilerin takdirine bırakıldığını belirtmektedirler. Çoğu dil bariyeri, eğitim durumunun yetersiz olması ve dini inancı gereği zaten haksızlık yapılmayacağını belirtmiştir.

4.7.2. Gelir ve ekonomik bağımsızlık

Toplanan atıklar, kadınlar için temel geçim kaynağı olmakta ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamada önemli bir rol oynamaktadır:

K8: “Her işi yaparım, ekmeğimi kazanayım; gerisi önemli değil.” (Diyarbakır,55)

K11: “Günlük ekmeğimiz çıkıyor, elhamdülillah.” (Urfa,62)

Gelir, genellikle günlük veya haftalık olarak alınıp çoğu kadın bu gelirle çocuklarını ve ailelerinin ihtiyaçlarını desteklemektedir. Katılımcılar, işin düzenli olmazsa da kendilerine ekonomik özerklik sağladığını ifade etmektedir.

K2: “Kirayı veriyorum, çocuklarıma yemek alıyorum.” (Batman,28)

K12: “Kira veriyorum; 3 bin elektrik, su çocuklara mama yemek bez yetmiyor, hiç yetmiyor. İnsanlar yardım ediyor yoksa bu hiç yetmez.” (Urfa,24)

K9: “Çocuklarıma yemek alıyorum. Mama alıyorum, bez alıyorum. Onlar için çalışıyorum.” (Diyarbakır,30)

Kadınların çoğunluğu kişisel ihtiyaçlardan ziyade aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamak, kira, faturalar gibi temel ihtiyaçları gidermek için bu işe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.

4.7.3. Pazar ilişkileri ve güven sorunları

Kadınlar, atıkların satışı ve pazar ilişkilerinde güven sorunlarıyla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir:

K7: “Evimin yakında biri var, ona veriyorum; oda bana paramı veriyor ama kilosu ne kadar bilmiyorum, onun merhametine kalmış. Allah görüyor.” (Diyarbakır,27)

Bu işi yapan kadınların süreçleri; toplama, depolama ve aracılar üzerinden satış gibi aşamalardan geçmektedir. Gelir ise temel geçim kaynaklarına ayrılmaktadır. Kadınlar genel anlamda kişisel harcamalar yapamadıklarını ifade etmişlerdir.

K5: “İki üç gün topluyoruz, bahçemizde biriktiriyoruz; sonra adam geliyor, götürüyor kaç kilo ise bize paramızı getiriyor.(Kaç kilo çıktığını nerden biliyorsunuz?) Allah biliyor.” (Batman,28)

Bu ifadeler, aracılar ve pazar aktörleri ile kurulan ilişkilerde belirsizlik ve güven risklerini ortaya koyabilmektedir. Kadınlar, ekonomik bağımsızlık elde etseler de sürecin bazı aşamalarında aracılar bağımlı kalabilmektedirler.

4.8. Duygusal Durum ve Psikolojik Deneyimler

Atık toplayıcı kadınların duygusal durumları, günlük yaşam koşulları, ekonomik sıkıntıları, göçmenlik deneyimleri, ev içi sorumlulukların dengesiz dağılımı ve çalışma şartları ile şekillenmektedir. Katılımcılar; mutluluk, zorlanma ve stres gibi psikolojik tepkilerini çeşitli biçimlerde ifade etmişlerdir.

4.8.1. Mutluluk ve şükür duygusu

Birçok kadın, sahip oldukları imkânlar ve savaş sonrası güvenli bir ortamda bulunmaları nedeniyle şükür ve mutluluk duygusunu ifade etmektedir:

K5: “Elhamdülillah iyiyim, mutluyum, savaş korkusu yok; evimizdeyiz, birlikteyiz, daha ne isterim.” (Batman,28)

K7: “İyiyim, çok şükür, buna da şükür.” (Diyarbakır,27)

Yoksulluk, savaş, belirsizlik gibi duygular içerisinde şükür duygusu bireyde sabretme, hayata tutunma ve dayanma gücü verebilmektedir.

K9: “Çok şükür mutluyuz. Türkiye’de daha mutluyuz, savaş çıkmamış olsaydı orayı daha çok seviyordum.” (Diyarbakır,30)

Bu ifadeler, katılımcılarda hayatta kalma ve güvenli bir yaşam alanı bulma bağlamında, psikolojik olarak bir ölçüde tatmin ve huzur duygusunu yansıtabilmektedir.

4.8.2. Zorlanma, stres ve endişe

Öte yandan işin fiziksel ağırlığı, dil problemi, ekonomik belirsizlik ve aile sorumlulukları kadınlarda stres ve zorlanma yaratabilmektedir:

K1: “Yoruluyorum tabii, ağır ve pis bir iş.” (Batman,72)

K7: “Yoruluyorum. (iç çekiş, durgunluk hali) Çok yoruluyorum. Yorulmaz mı insan, bu sıcakta sokak sokak geziyoruz.” (Diyarbakır,27)

Fiziksel olarak yorulmanın dışında katılımcıların bu durumdan psikolojik olarak da etkilendiği, uzun süren ayakta kalma hali, stres ve güvencesiz koşulların bireyin hem bedensel gücünü hem de ruhsal dayanıklılığını zayıflattığı gözlemlenmiştir. Bu yıpranma hali, gündelik yaşamı sürdürmeyi zorlaştırırken tükenmişlik duygusunu da derinleştirebilmektedir.

K8: “Yoruluyorum elbette, dizlerim ağrıyor artık arabayı sürmek zor geliyor.” (Diyarbakır,55)

Fiziksel ve psikolojik zorlanmaların yanı sıra göç ve adaptasyon süreçleri nedeniyle bazı katılımcılarda aidiyet ve yabancılaşma duyguları da stres yaratabilmektedir.

K1: “Yoruluyorum bazen neye yetiyeceğimi şaşıyorum, saatlerce duvara bakıyorum, sonra yine de kalkıyorum, çalışmak zorundayım.” (Urfa,40)

Zorunlu göçle gelen bu kadınlar henüz savaşın psikolojik etkilerinden kurtulmamışken geldikleri toplumda da işin ağır yükümlülükleri karşısında tükenmişlik duygularıyla çalışmaya devam etmek zorunda olduklarını ifade etmektedirler.

4.8.3. Yaşam motivasyonu ve umut

Katılımcılar, zor koşullara rağmen yaşam motivasyonlarını ve gelecek için umutlarını sürdürdüklerini belirtmişlerdir.

K7: “Evet, burayı seviyorum, buradan gitmek istemiyorum. Herkes burayı söyledi, bize bizde geldik; baktık güzel burada kalmaya devam ettik, buranın halkı iyi bize iyi davranıyorlar. Savaş biterse bir gün ailemi görmeye giderim ama yine burada yaşarım gitmem oraya. Burası daha güzel.” (Diyarbakır,27)

Bu ifadeler, ekonomik ve sosyal zorluklara rağmen kadınların yaşamlarını sürdürmek ve ailelerini desteklemek için motivasyon geliştirdiklerini göstermektedir.

K9: “Çok şükür mutluyuz! Türkiye’de daha mutluyuz. Savaş çıkmamış olsaydı orayı daha çok seviyordum.” (Diyarbakır,30)

K1: “Evet, seviyorum, burayı annem babam öldü artık, Suriye’ye dönmek istemiyorum. Başka bir yere de gitmek istemiyorum. Suriye güzel değil.” (Urfa,40)

Katılımcıların psikolojik deneyimleri, çelişkili bir yapıya sahiptir: Bir yandan hayatta kalma ve güvenli bir yaşam alanı bulma duygusu mutluluk ve şükür getirirken diğer yandan işin fiziksel yükü, aile sorumlulukları ve sosyal dışlanma stresi ve zorluklarından bahsetmektedirler.

4.9. Aidiyet ve Mekânsal Bağ

Atık toplayıcı kadınların şehir ve mahalle ile kurdukları bağ, göç deneyimi, ikinci ülke algısı, toplumun onları karşılama süreci ve geleceğe dair planları üzerinden şekillenmektedir. Bu bağ hem psikolojik hem de sosyal bütünleşme açısından önemli bir gösterge olarak öne çıkabilmektedir.

K3: “Burası benim evim başka yerde yaşayamam, artık herkesi tanıyorum, mahallemde herkes de beni tanır bilir kötü bir şey olsa bana koşacağım; bir sürü kişi var ama başka yerde ölsem kimse bilmez.” (Urfa,62)

Katılımcı bulunduğu yerde mutlu olduğunu ifade etmiştir. Bu durum bireyin içinde bulunduğu toplumla bütünleştiği aidiyet duygusunun geliştirdiğini göstermektedir.

K12: “Urfa güzel, bizim gibi insanlar çok, Suriye’den gelmişler; bizi anlıyorlar kimse karışmıyor. Bize başka yere gidemem, bilmiyorum, Suriye ye de dönemem artık; orada hiçbir şey yok çalışamam. Orada ilk zamanlar kızıyorlardı, bize gidin diyorlardı, ama şimdi kimse bir şey demiyor.” (Urfa,24)

Katılımcılar, geldikleri toplumla ilk zamanlardaki gibi bir ilişkinin devam etmediğini, geldikleri yere dönmek istemeyerek bu toplumla bir bağ kurduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca geldikleri yerde kadına yönelik tutum ve buradaki tutumun farkına varıp tekrar o toplumdaki normlarda yaşamak istemediklerini ifade etmişlerdir.

4.9.1. Ülke, şehir veya mahalleye aidiyet bağı

Katılımcılar arasında şehir ve mahalleye duyulan aidiyet farklı düzeylerde ifade edilmiştir:

K8: “Burası benim mahallem, benim için kıymetli.” (Diyarbakır,55)

K7: “Evet, burayı seviyorum, buradan gitmek istemiyorum. Buradaki halk iyi, bize iyi davranıyorlar.” (Diyarbakır,27)

K3: “Burası benim evim, başka yerde yaşayamam artık; herkesi tanıyorum, mahallemde herkes de beni tanır, bilir kötü bir şey olsa bana koşacak bir sürü kişi var.” (Urfa,62)

K4: “Evet gitmeyi çok isterim, ailem orada, onları çok özledim. Geldiğimden beri hiç göremedim ama gidersem geri dönemem, kocam ve çocuklarım burada.” (Batman,35)

Bazı katılımcılar ise aile ve geçmiş bağları nedeniyle duygusal olarak hâlâ memleketlerini özlemekte ve ikinci ülkeye aidiyet duygusunun kısmen karmaşık bir hal aldığıı belirtmiştir.

4.9.2. Göç deneyimi ve ikinci ülke algısı

Göçmen kadınlar, Türkiye’yi hem güvenli bir yaşam alanı hem de ikinci bir vatan olarak değerlendirmektedirler:

K1:” Evet, seviyorum burayı, annem babam öldü, artık Suriye’ye dönmek istemiyorum. Başka bir yere de gitmek istemiyorum. Suriye güzel değil.” (Urfa,40)

Bu farklılık, göç deneyiminin yaş ve sosyal bütünleşme ile ilişkili olduğunu ve bir kıyasa gittiklerini tercihlerini buradan yana kullandıklarını göstermektedir.

4.9.3. Gelecek planları ve geri dönüş düşünceleri

Gelecek planları ve geri dönüş düşünceleri, aidiyet ve mekânsal bağ ile yakından ilişkili olabilmektedir:

K1: “Annemi, babamı kaybettim, artık Suriye’ye dönmek istemiyorum. Başka bir yere de gitmek istemiyorum, Suriye güzel değil.” (Urfa,40)

Anne babayı kaybetme, bireyin yaşamındaki en derin kırılmalardan biri olabilmektedir. Bu kırılma, yalnızlık ve güvensizlik duygularını artırırken bireyde belirsiz duygular yaratabilmektedir.

K7: “Savaş biterse bir ailemi görmeye giderim ama yine burada yaşarım.” (Diyarbakır,27)

Katılımcıların gelecekte aileyi görme isteği varken Türkiye’deki yaşam alanlarını güvenli alan olarak değerlendirmektedirler. Bu ifadeler, göçmen kadınların geri dönüş planlarını aile bağları, ülke güvenliği ve savaş korkusu çerçevesinde değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır.

4.10. Yaşam Deneyimleri ve Stratejiler

Atık toplayıcı kadınların yaşam deneyimlerinin göç, ekonomik zorunluluk ve sosyal görünmezlik bağlamında şekillendiği söylenebilir. Bu bölümde, mecburiyet ve hayatta kalma stratejileri ile sosyal ve ekonomik görünmezlik üzerine odaklanılmaktadır.

4.10.1. Mecburiyet ve hayatta kalma stratejileri

Katılımcılar, atık toplama işine başlamalarını ve sürdürmelerini çoğunlukla zorunluluk ve hayatta kalma ihtiyacıyla ilişkilenebilmektedir:

K12: “Kocam gitmeden önce ben çalışmıyordum, o bize bakıyordu, kocam da bu işi yapıyordu; o gidince ben çıkmaya başladım. Suriye’de çalışmıyordum, burada mecburum. 6 aydır kocam yok, nereye gitti, bilmiyorum. Ben çocuklara bakıyorum. İnsanlar yardım ediyor ama az ailem Suriye de bize yardımcı olacak kimsem yok burada.” (Urfa,24)

K1: “Kocam Suriye’de evli, burada değil, savaş oldu birlikte geldik; sonra deprem oldu, Suriye de annesi öldü, oraya gitti oradan birini buldu, evlendi bir daha da gelmedi. Ben çalışıyorum, çocuklarıma bakıyorum.” (Urfa,40)

Bu ifadeler, ekonomik ve ailevi zorunlulukların kadınları atık toplama gibi fiziksel olarak yorucu, bazen riskli işlerde çalışmaya ittiğini göstermektedir. Katılımcılar hayatta kalmak için stratejik esnekliği ve dayanışmayı kullandığı söylenebilir.

4.10.2. Sosyal ve ekonomik görünmezlik

Atık toplayıcı göçmen kadınların toplumsal görünmezliğinin hem mesleklerinin düşük statüsü hem de göçmen olmanın getirdiği etnik ve dilsel farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu durum, kadınların emeğinin değersizleştirilmesine, sosyal izolasyonlarına ve hak temelli hizmetlere erişimde dezavantajlı konuma düşmelerine yol açabilmektedir.

K7: “Başka iş bilmiyordum, çevremizdekilerde bu işi yapıyordu; bana da öğrettiler, bende işe çıkmaya başladım. Başka da iş vermedi, zaten kimse bize.” (Diyarbakır,27)

K9: “Bize iş vermediler. Çok aradık hem Türkçeyi bilmiyorduk hem de bizi uzaklaştırmak için kovuyorlardı, resmen biz pismiştir gibi hırsızmışız gibi. Şimdi

Türkçeyi öğrendik baktık bizim gibi dışardan gelenler bu işi yapıyor, biz de başladık hem kimseyle konuşmak zorunda değiliz hem de kimse bizi görmüyor, zaten çöpleri topluyoruz evimize gidiyoruz.” (Diyarbakır,30)

K1: “Kocam gidince mecbur kaldım, çalışmaya başka işlere baktım; kimse beni işe almak istemedi, isteyenlerin de başka niyetleri vardı. Para kazanmam gerekiyordu, çocuklarım daha küçük, bir oğlum evli ama o bana bakmaz gitti o da; kızlarımla ben tek kaldım kızlarımı çalıştırmamak için ben çalıştım.” (Urfa,40)

Sosyal görünmezlik, yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda sosyal ortamlarda ve siyasi söylemlerle toplumda yeniden üretilen, toplumsal ayrışmayı derinden etkileyen bir durumdur. Bu bağlamda katılımcıların faaliyet yürüttükleri iş alanındaki kişisel deneyimleriyle bu görünmezlik halini azaltmaya çabaladıkları anlaşılmaktadır. Atık toplayıcı göçmen kadınlar yaptıkları işi ekonomik ve sosyal açıdan uyum sürecinin önemli bir saç ayağına dönüştürmekte, bu çalışma kapsamında ifade ettikleri sosyolojik bir problemin anlaşılmasında önemli bir kapı aralamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın bulguları; atık toplama işiyle uğraşan göçmen kadınların sosyal, ekonomik ve psikolojik dinamiklerin etkileşimli olduğu farklı deneyimlerden söz etmektedir. İlk olarak göçmen kadınlar; ötekileştirilmeden, acımadan, tacizden vb. itici faktörlerden yardımlaşma, sahiplenilme ve dayanışmaya kadar değişen çeşitli toplumsal algılarla karşılaştıklarını bildirmişlerdir. Bazı bireyler damgalanma ve sosyal dışlanma deneyimlerini ifade ederken diğerleri yerel halkın sağladığı yardım ve empatiden söz etmişlerdir. Bu durum toplumsal kabulün dinamik ve karşılıklı bir süreç olduğunu göstermektedir. Toplumsal uyum süreci yalnızca göç eden topluluğu değil aynı zaman da göç edilen yerleşim yerlerinde bulunan topluluklarla da doğrudan ilişkili bir süreçtir. Birey göç ettiği topluma aynı zamanda kültürünü, deneyimlerini, yeteneklerini de götürür. Yine aynı şekilde göç ettiği toplumdan da deneyimler öğrenir.

Mesleki deneyimler, iş esnekliği, ekonomik getirisi ve özerkliğin iş tatminini etkileyen kritik faktörler olduğunu ortaya koyan katılımcılar; dil bariyeri, yaş, zaman sınırlılığı, ev içi sorumlulukları ve işin temel zorlukları nedeniyle alternatif istihdam olanaklarının kısıtlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum aynı zamanda atık toplayan kadınlar için sadece hayatta kalma aracı değil, aynı zamanda bağımsızlık sağlayan bir iş olduğunu göstermektedir. İşin fiziksel olarak yorucu ve zaman zaman tehlikeli olmasına rağmen kadınlar sorumluluklarını yerine getirirken direnç ve şükür duygusu sergilemektedir.

Aile ve bakım sorumlulukları, katılımcıların iş ve yaşam kararlarını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Katılımcılar sık sık çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve engelli aile üyelerine destek sağlama görevlerini ekonomik sorumluluklarıyla birlikte yürütmüş; ekonomik zorunluluk ile ailevi yükümlülükler arasında bir denge kurmaya çalışmışlardır.

Güvenlik, taciz ve sosyal kırılganlık konuları önemli endişeler olarak öne çıkmıştır. Çoğu katılımcı doğrudan fiziksel şiddetle karşılaşmamış olsa da, sözlü taciz ve cinsiyet temelli tekliflerle karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Söz konusu durum kamu alanındaki risklerin cinsiyete dayalı boyutlarını göstermektedir. Kadınlar, bu riskleri

azaltmak için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Buna ek olarak katılımcıların çoğu iş sürecini bağımsız veya aile içi ağlar üzerinden yürütmektedir. Kadınların psikolojik olarak şükür duygusu içinde oluşu hem direnç hem de stresin bir yansıması olarak görülebilir. Yorgunluk, sosyal alandan itilme ve gelecek belirsizliği gibi koşullara maruz kalmalarına rağmen katılımcılar şükür, amaç duygusu ve yaşadıkları topluluklara bağlılığı ifade etmişlerdir. Türkiye’de sosyal ağlarını sürdürebilme yetisi ve aidiyet duygusu, duygusal istikrarı desteklemiş ve zorlu koşullar altında çalışmaya devam etme motivasyonunu artırmıştır.

Bulgular atık toplama işiyle uğraşan göçmen kadınların sosyal, ekonomik ve fiziksel zorluklar karşısında dikkat çekici bir uyum ve esneklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların deneyimleri, göç ve hayatta kalma stratejilerinin anlaşılmasında cinsiyete dayalı kırılmalık, sosyal entegrasyon ve ekonomik özerklik gibi unsurların önemini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, yapısal engelleri ve psikososyal ihtiyaçları dikkate alan politika ve müdahalelerin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu çalışma, göçmen kadınların atık toplama pratiği üzerinden yaşadıkları zorlukları ve deneyimleri ortaya koymuş; toplumsal cinsiyet, göç ve atık yönetimi kesişiminde önemli bulgular sağlamıştır. Atık yönetimi politikalarının geliştirilmesinde göçmen kadınların katkılarının ve yaşadıkları zorlukların dikkate alınması, daha kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir kentsel uygulamalara temel oluşturabilir. Elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

Politika ve Sosyal Destek Programları

- ✓ Atık toplayıcılığı, tanımlı yeni bir iş kolu olarak kabul edilmeli.
- ✓ Atık toplayıcılığı faaliyetinde bulunan bireyler sistematik bir şekilde kayıt altına alınmalı.
- ✓ Mevcut ihtiyaçlar ve talepler güncellenerek politika ve uygulamalar nicel veriler doğrultusunda gözden geçirilmeli.
- ✓ Atık toplayıcıları, bireysel çaba doğrultusunda prim ödeme esasına dayalı bir modelle geri dönüşümü kapısı sürekli aktif tutulmalı.
- ✓ Kendileri ve ailelerini kapsayacak şekilde sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmeli.
- ✓ Belediyeler ve yerel yönetimler; atık toplama faaliyetlerinin güvenli, düzenli ve sürdürülebilir biçimde yürütülebilmesi amacıyla gerekli altyapı, organizasyon ve

denetim mekanizmalarını geliştirmeli bu alanla ilgilenen birimler kurulmalı bu alanlarda sosyologlar istihdam edilmeli.

- ✓ Atık toplayıcılarından düşük bedellerle atık temin ederek bu atıkları lisanslı tesislere yüksek fiyatlarla satan aracılar, depocular ve yasa dışı depolama alanları etkin denetimler yoluyla ortadan kaldırılmalı; bunun yerine belediyelerin doğrudan alım yapabileceğı geri dönüşüm tesisleri kurulmalı.

Güvenlik ve Koruma Önlemleri

- ✓ Göçmen kadınların çalıştıkları alanlarda fiziksel ve psikolojik güvenliklerini artırmaya yönelik önlemler alınmalı, taciz ve şiddet riskine karşı önleyici ve koruyucu mekanizmalar geliştirilmelidir.

Toplumsal Farkındalık ve Algı Değışikliğı

- ✓ Atık toplayıcı göçmen kadınların emeğine yönelik ön yargıları azaltacak sosyal farkındalık kampanyaları ve mahalle bazlı etkileşim programları düzenlenmeli.
- ✓ Yerel halk ile göçmen kadınlar arasında sosyal etkileşimi güçlendirecek programlar hayata geçirilmeli.
- ✓ Kadın kooperatifleri, kadın topluluk merkezleri ve yerel gönüllü destek grupları aracılığıyla göçmen kadınlar arasında iş birliğı ve dayanışma mekanizmaları güçlendirilmeli, ortak üretim ve çalışma modelleri teşvik edilmeli.
- ✓ Göçmen kadınların atık toplama süreçlerindeki deneyimleri, bilgi birikimleri ve emek katkıları kentsel atık yönetimi politikalarına dâhil edilmeli; bu alandaki kadının emeğinin görünürlüğü artırılmalıdır.

Aile ve Çocuk Bakım Desteğı

- ✓ Atık toplayıcılığı faaliyetinde bulunan bireyler için İl Sağlık Müdürlükleri tarafından düzenli ve periyodik sağlık taramaları yapılmalı; işin niteliğıyle ilişkili olarak hepatit, tüberküloz ve tetanoz başta olmak üzere gerekli koruyucu aşılardan eksiksiz şekilde uygulanması sağlanmalı.
- ✓ Atık toplayıcılarının çalışma koşullarını desteklemek amacıyla çocuklarını güvenle bırakabilecekleri ücretsiz kreş ve anaokulu hizmetleri sunulmalı.
- ✓ Bu işi yapan kadınların ve çocuklarının işlerinin zorluğu göz önünde bulundurularak randevu ve sırada önceliğı olmalı.
- ✓ Dil bilmeyen göçmenler için tercüman olanağı sağlanmalıdır.

Ekonomik İşbirliği ve Araç Gereç Desteği

- ✓ Belediyenin her yıl artan gelirler üzerinden belirli bir payın göçmen atık toplayan işçilere verilmeli.
- ✓ Atıkların taşınmasında kullanılan ve “çekçek” olarak adlandırılan araçlar, hijyen standartları ve kentsel estetik ilkeleri gözetilerek yeniden tasarlanmalı; bu araçlar cüzi bedeller karşılığında atık toplayıcılarının kullanımına sunulmalı.
- ✓ Hasta, engelli veya orta yaşlı bireylerin ihtiyaçları dikkate alınarak, akülü ve hafif taşıma araçlarına yönelik talepler karşılanmalı.
- ✓ Atık toplayıcılarının çalışma ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi amacıyla mesleğe özgü koruyucu ekipmanlar geliştirilmelidir. Bu kapsamda; toplama sürecinde kullanılmak üzere önlük ve iş eldiveni, toz ve bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu maske, güneşe karşı şapka ve yüz siperliği gibi ekipmanlar, çalışma koşullarına uygun biçimde tasarlanmalı ve ücretsiz olarak temin edilmeli.
- ✓ Atık toplama işçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi hakkında yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Psikososyal Destek Programları

- ✓ Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak ilgili devlet kurumları tarafından bütüncül, gerçekçi ve hedef odaklı özel programlar hazırlanmalı.
- ✓ Dezavantajlı koşullar altında eğitim hayatına başlamak durumunda kalan göçmen çocuklar için burs ve eğitim destekleri sağlanmalı.
- ✓ Ailelerin çocuklarını çalıştırmamasının önüne geçilebilmesi amacıyla, okullar ve mahalleler düzeyinde rehberlik hizmetleri, bilinçlendirme faaliyetleri ve özel atölye çalışmaları yürütülmeli.
- ✓ Etkili denetim mekanizmaları ile desteklenen bilinçlendirme faaliyetleri aracılığıyla çocukların eğitime erişimi ve eğitim süreçlerinin korunması ve güvence altına alınması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi* (Güncellenmiş 4. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aktan, C. C. (2003). *Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (Cilt 1). Deniz Feneri Yayınları.
- Akan, Y., ve Arslan, İ. (2008). *Göç Ekonomisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Ekin Yayınevi.
- Akyıldız, A. (2016). Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 134.
- Atım, R. (2016). *Yasadışı göç olayında transit ülke Türkiye* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Bartram, D., Poros, M. V., ve Monforte, P. (2017). *Key Concepts in Migration*. SAGE Publications.
- Bhasin, K. (2003). *Tophumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller* (K. Ay, Çev.). Kadın Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bimay, M., ve Jomma, F. (2024). Misafirlikten Gönüllü Geri Dönüş Suriyeliler: Zorunlu Göç Serüveninde Sona Doğru Mu? *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(2), 234–259.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2019). Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı (S. N. Şad, N. Özer & A. Atli, Çev.). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 873–898.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and The Subversion of Identity*. Routledge.
- Castles, S., ve Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in The Modern World* (3rd ed.). Palgrave Macmillan.
- Coşkun, E., Kaşka, S., ve Williams, L. (2022). *Göçmen ve Mülteci Kadınlar: Türkiye’de Araştırma, Politika ve Uygulamada Tophumsal Cinsiyet Farkındalığı*. Bağlam Yayıncılık.
- Cömertler, N. (2003). Yoksulluk ve Kadın. A. E. Bilgili ve İ. Altan (Ed.), *Yoksulluk içinde*. Deniz Feneri Derneği.
- Crisp, J. (1999). *Policy Challenges of The New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes*.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, 9, 69–96.
- Çiçekli, B., ve Demir, Ö. Ö. (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Karınca Yayınları.

- Dökmen, Z. Y. (2012). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y. (2001) 'Ekonomik Kriz, Yoksulluk ve Kadın İlişkisi, Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Bir Yaklaşım Olmadan Kurulamaz' Uçan Haber: Yoksulluk ve Kadınlar. Sayı 12, 19-20.
- Erdoğan, M. M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler. *Konrad Adenauer Stiftung*, 1-25.
- Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*, 51–105. Anı Yayıncılık.
- Fleury, A. (2016). *Understanding Women and Migration: A Literature Review* (KNOMAD Working Paper No. 8). Global Knowledge Partnership on Migration and Development.
- Gönüllü, M. (1996). *Dış Göç*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 51–60.
- Güneş, F., Yılmaz, S., ve Demir, H. (2013). *Aile Sosyolojisi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- International Organization for Migration. (IOM). (2019). *World Migration Report 2020*.
- İçduygu, A., ve Ünalın, T. (1998). *Türkiye'de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Jansen, C. J. (1970). *Migration: A sociological perspective*.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Mülteciler ve Kent*. Dipnot Yayınları.
- Kezer, Ö. (2024). *Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göç Deneyimleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas University, Journal of Economics & Administrative Sciences Faculty/Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3).
- Kümbetoğlu, B. (2002). *Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk*. Y. Özdek (Ed.), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* içinde. TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. Temple Smith.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. Gower/Maurice Temple Smith.
- Oktik, N. (2008). *Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar*. N. Oktik (Ed.), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, 21–56. Yakın Kitabevi.
- Ördem, Ö. A. (2024). *Kadın, Emek, Göç: Güçlü Kimlikler-Güçlü Anlatılar*, Çizgi Kitabevi.
- Padilla-Díaz, M. (2015). Phenomenology in Educational Qualitative Research. *International Journal of Educational Excellence*, 1(2), 101–110.

- Petersen, W. (1996). A General Typology of Migration. R. Cohen (Ed.), *Theories of migration* içinde. Edward Elgar.
- Piper, N. (2006). Feminisation of Migration and The Social Dimensions of Development. *Third World Quarterly*, 29(7), 1287–1303.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235.
- Ravenstein, E. G. (1889). *The laws of migration*. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 286.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 33-44.
- Salt, J. (2000). Trafficking and Human Smuggling. *International Migration*, 38(3), 31–56.
- Sayın, Ö. (2001). Gezegenimizin Küreselleşmesi. *Sosyoloji Dergisi*, 8–9. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sirkeci, İ., ve Erdogan, M. M. (2012). Editoryal: Göç ve Türkiye. *Migration letters*, 9(4), 297.
- Sirkeci, İ., ve Yüceşahin, M. M. (2014). Editörden: Türkiye’de göç çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1), 1-10.
- Smith, J. A., ve Eatough, V. (2007). *Interpretative Phenomenological Analysis*. SAGE Publications.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities. *American Sociological Review*, 5(6), 845–867.
- Şan, M. K., ve Akyiğit, H. (2021). *Göç, Kimlik ve Aidiyet: Amerika’da Yaşayan Türkler Örneği*. *Bilig*, (97), 138
- Şeker, B. D., Sirkeci, I., ve Yüceşahin, M. M. (Eds.). (2015). *Göç ve uyum*. Transnational Press London.
- Tekeli, İ. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi*. *Toplum ve Bilim*, 50, 49–70.
- Todaro, M. P. (1980). *Internal Migration in Developing Countries*. International Labour Office.
- Türk, E. (2019a). *Türk Basınında Suriyeli Göçmenlere İlişkin Haberlere Yapılan Yorumların İncelenmesi*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 17.
- Türk, E. (2019b). *Batman Yerel Basınında Göçmenlerin Temsili Üzerine Bir Analiz*. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 2995.

- Türk, E. (2020). *Suriyeli Göçmenlerin Türk Vatandaşlığı Hakkındaki Görüş ve Beklentileri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 43, 163.
- Wallerstein, I. (2000). *Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu*. *İrk, Ulus, Sınıf*. Metis Yayınları.
- Wertz, F. J. (2005). Phenomenological Research Methods. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 167-177.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayınları.
- Yıldırım, D. (2010). *Kırıkkale ve Göç* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zolberg, A. R. (1989). The Next Waves. *International Migration Review*, 23(3).

EKLER

Ek 1: Batman Üniversitesi Etik Kurul Kararı

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL KARARI**

Toplantı Tarihi : 14.05.2024
Toplantı Sayısı : 2024/03
Toplantıda Alınan Karar Sayısı : 54

Üniversitemizin Etik Kurulu, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL Başkanlığında toplanarak aşağıdaki karar alınmıştır.

Karar 2024/03-26

Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesinde görev yapan Doç. Dr. Emrullah TÜRK'ün " Göçmen Atık Toplayıcıları: Güneydoğu Anadolu Örneği" başlıklı araştırma (mülakat ve gözlem) yapma talebine ilişkin 30.04.2024 tarihli ve 160065 sayılı yazı görüşüldü;

Yapılan görüşmeler sonucunda: Üniversitemiz Fen Edebiyat Fakültesinde görev yapan Doç. Dr. Emrullah TÜRK'ün " Göçmen Atık Toplayıcıları: Güneydoğu Anadolu Örneği" başlıklı araştırma (mülakat ve gözlem) yapma talebinin etik açıdan uygun görüldüğüne toplantıya katılanların oy birliği ile karar verilmiştir.

BAŞKAN
(İmza)
Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL

ÜYE Prof. Dr. Hamit ADİN	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Bilal ŞEKER	(Katılamadı)
ÜYE Prof. Dr. Filiz AKBAŞ	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL	(İmza)
ÜYE Prof. Dr. Ferhat KORKMAZ	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN	(İmza)
ÜYE Doç.Dr. VeySEL ERATİLLA	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Ümit DİLEKÇİ	(İmza)
ÜYE Doç.Dr. Reşat ARICA	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Yusuf ÇINAR	(İmza)
ÜYE Dr.Öğr.Üyesi Özlem BEZEK GÜRE	(İmza)	Raportör Erkan ZENGİN	(İmza)

ASLI GİBİDİR

ERKAN ZENGİN
BİLGİSAYAR İŞLETMENİ

Eğitim durumunuz?
Hangi ülkeden ve şehirden göç ettiniz?
İkamet ettiğiniz il/ ilçe?
Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?
Çalışma durumunuz?
Gelir durumunuz?
Medeni durumunuz?
Çocuk sayısını?
Çocukların yaşları nedir?
Çocukların cinsiyeti nedir?
Kiminle yaşıyorsunuz?
Ev sahibi /Kiracı mısınız?

A-) Ekonomik Sorular

Eşiniz çalışıyor mu?
Ailenizin geçimini kim sağlıyor?
Günlük kazancınız ne kadar?
Kazandığınız parayı nasıl değerlendiriyorsunuz?
Kendi özel ihtiyaçlarını karşılayabiliyor musun?
Ayda kendin için ne kadar bütçe ayırıyorsun?

B-) Sosyal Sorular

Geldiğiniz yerde de çalışıyor muydunuz?
Neden ve nasıl atık toplama işine girdiniz?
Mutlu musun? Nasıl hissediyorsun?
Kendinizi bu şehre ait hissediyor musunuz yaşadığınız alanı sahipleniyor musunuz?
Yaşamakta olduğunuz mahalleden bahseder misiniz? Bu yaşadığınız mahalledeki insanların size bakış açısı nedir?

Atık toplamak aynı zamanda hijyenik olmayan bir durum olabiliyor, bu durumdan kaynaklı sağlık problemleri yaşıyor musunuz?
Taciz, baskı ve şiddete maruz kaldınız mı ?
Atık toplarken insanların size bakış açısı nedir nasıl gözlemliyorsunuz nasıl hissediyorsunuz?

Sokakta çalışan diğer kadınları tanıyor musunuz? Diğer çalışan kadınlarla iletişiminiz, tanışıklığınız var mı ve ortak sosyal medya veya ağlarınız var mı?

D-) İş ile İlgili Sorular

Hangi saatlerde atık topluyorsunuz?

Topladığınız atıkları nereye götürüyorsunuz süreci anlatır mısınız?

Bir lideriniz ya da sözcünüz, önde gelen kişiniz var mı?

Başka bir işte çalışmak ister miydiniz? Neden ?

Sizi tedirgin eden korkutan bir olay yaşadınız mı? Duydunuz mu ? böyle bir durumla karşılaştığınızda ne yaptınız ve ya ne yapardınız ?

Çalışırken ve yaşadığınız şehirde, Güvenliğinizle alakalı bir endişe duyuyor musunuz?

Atık toplarken karşılaştığınız zorluklar neler? Bu zorlukları aşmak için bir şeyler yaptınız mı böyle bir imkanınız olsa yapmak ister miydiniz?

Burada sizin gibi atık toplayan kişilerle sorun yaşadınız mı diğer atık toplayıcılarıyla alan ayrımınız var mı ? (sınır ?)

E-) Ebeveynlik ile ilgili Sorular

Bakmakla yükümlü olduğunuz kişi ya da kişiler var mı?

Ev içi sorumlulukları ve varsa çocukları kim idare ediyor siz çalışırken? Sağlıkları ve eğitimlerini karşılayabiliyor musunuz? Özel ihtiyaçlarını karşılayabiliyor musunuz ?

Ekleme istediğiniz bir şey var mı?